

ÇOCUK HAKLARI EĞİTİMİ PROGRAMININ HAZIRLANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ: UYGULAMA ÖĞRETMENİNİN VE KATILIMCILARIN GÖRÜŞLERİ

PREPARATION AND EVALUATION OF CHILDREN'S RIGHTS EDUCATION PROGRAM: THE OPINIONS OF CURRICULUM PRACTITIONER AND THE OPINIONS OF PARTICIPIANTS

Şükran UÇUŞ

Milli Eğitim Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, Ankara, 06532, Türkiye

sukran_ucus@hotmail.com

ÖZET

Çocuk hakları eğitiminin amacı çocuklara, insan haklarına saygılı ve demokratik bir toplumun yaşatılması için gerek duyulan temel bilgi, tutum, sosyal becerilerinin kazandırılmasıdır. Bu araştırma çocuk haklarına yönelik bir eğitim programının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi üzerine kurulmuştur. Araştırmanın amacı ilköğretim düzeyinde hazırlanan çocuk hakları eğitimi programının öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal alan özelliklerine katkısını belirlemek, çocukların haklarından ve özgürlüklerinden yararlanma düzeylerine etkisini tespit etmek amacıyla uygulama öğretmeninin ve katılımcı öğrencilerin görüşleri alınmıştır. Araştırma; 2011-2012 öğretim yılı bahar döneminde Ankara il merkezinde, sosyo-ekonomik düzeyleri orta ve ortanın altında olan ailelerin çocuklarının devam ettiği bir ilköğretim okulunun 5. sınıfında serbest etkinlik derslerinde gerçekleştirilmiştir. Bu program çerçevesinde on bir hafta boyunca çalışma grubundaki çocuklara çocuk hakları konusunda farkındalık yaratmaya yönelik etkinlikler içeren bir program uygulanmıştır. Bu programda okul programına uygun olarak haftada en az 2 (6 ders saati) gün olmak üzere on bir hafta boyunca çocuklara farklı kültürler ve farklılıklara saygı, toplumsal cinsiyet eşitliği, istismar ve ihmale karşı korunma, katılım hakları, kendi haklarının farkında olma, özel hayatın gizliliği, sağlık ve refah hakları vb. gibi temalara yönelik kazanımlar çeşitli etkinliklerle işlenmiş, öğrenciler bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma bir eylem araştırmasıdır. Araştırma verileri “yarı-yapılandırılmış öğretmen ve öğrenci görüşmeleri”nin yanı sıra “öğrenci günlükleri”, “gözlem”, “araştırmacı notları”, “öğrenci ürünleri”, “bazı derslere ait videolar” ve araştırmacı tarafından geliştirilen “çocuk hakları farkındalık ölçeği” olmak üzere farklı nicel ve nitel veri toplama araçlarıyla toplanmıştır. Nitel verilerin analizi ise betimsel analizlerle ve içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel verilerin analizinde uygulanan program için; alan yazınına dayanarak katılım, korunma, yaşama ve gelişme hakları olarak dört ana hak kategorisine bölerek bulguların analizi işlemi yapılmıştır. Nitel verilerden elde edilen bulgular, kategoriler (katılım, korunma, yaşam, gelişme) bakımından farklılıklar göstermiştir. Program uygulaması sonrasında öğrencilerin çocuk hakları eğitimi hakkındaki düşüncelerinde program uygulaması öncesine göre anlamlı bir farklılık sağlanmıştır. Ayrıca program uygulamaları sonrası çalışma grubundaki çocukların uygulanan program sayesinde çocuk hakları konusunda farkındalık kazanmış oldukları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çocuk hakları, Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuk hakları eğitimi programı, çocuk hakları farkındalığı.

ABSTRACT

The purpose of children's rights education, is gain needed basic knowledge, attitudes, social skills. to survive a society which is given human right respect and democratic. This study is based on the preparation, application and assessment of a curriculum for teaching children's rights. Study aims at assessing the impact of a primary school curriculum on the students' cognitive and affective development and to evaluate how students' benefit from their rights and liberties. Main objective of children's rights education is to enable children to gain the necessary social behaviors and essential knowledge for creating a democratic society that is based on respecting human rights. Study is realized in 2011-2012 education year during spring term in Ankara with the participation of 5th grade students whose families have middle and lower income levels. Within the context of this study a 11-weeks program which comprises activities to enhance awareness about children's rights were implemented. During the implementation period, inline with their ordinary study program, students were requested to participate to various activities at least for 2 days in a week (6 hours) about respecting to different cultures, sexual equality, ways to protect themselves about omission and infringements, participatory rights, awareness about personal rights, safeguarding private life, health and prosperity rights. This study is an action research. Data collected with this study is based on both qualitative and quantitative methods which comprise “semi-structured student and teacher interviews”, “student diaries”, “participatory observations”, “notes taken by the researcher”, “students' own products”, “videos shot during the classes” and the “student rights awareness scale” which is developed by the researcher herself. These data are analyzed in two phases: during and after the collection phase. “SPSS for Windows” was used while the assessment of qualitative data. Qualitative data is analyzed via descriptive analysis and content analysis. The main program for qualitative analysis is developed by focusing on the previous studies and is considered under four headings which are: participation, protection, survival and development. As a result of the quantitative assessments done over the curriculum, it is revealed that the study group had demonstrated a clear progress on learning of human rights, using these knowledge as a behavior,

developing an awareness on these rights and freedoms. Certain differences were seen in certain categories (participation, safeguard, survival, development). A slight difference is seen on students about teaching children about their rights. Moreover, it is revealed that a great awareness was seen on the study group about children rights.

Keywords: Children rights, Convention of Children Rights, children rights curriculum, awareness of children rights.

1. Giriş

Değişen ve gelişen dünyada ülkeler çağdaş uygarlık düzeyine erişebilmek, maddi ve manevi doygunluğa, kaliteye ulaşabilmek için öncelikle yetiştireceği insan tipine yoğunlaşması gerekmektedir. Toplumun kaliteli bir geleceğe sahip olması, yetiştireceği nesillerin etkili bir eğitime ve donanımlı yaşantılara yönlendirilmesiyle ilişkilidir. Bir toplumun mutluluğu; toplumun sorumlu olduğu çocuklara sağlıklı yaşama, büyüme ve gelişmesine yönelik tüm imkânları seferber etmesiyle gerçekleşir. Çocuğun aileden başlayarak okul ortamında ve toplum içerisinde kişiliğinin olumlu yönde gelişimini sağlayacak, gerektiğinde kişiliğin korunmasını sağlayacak, zihinsel becerilerin, yeteneklerinin geliştirilmesi amaç olarak belirlenip, haklarına saygılı aile ve eğitim ortamları geliştirilmesini ön görür. Çocukların sahip olduğu hakları bilmesi, kullanması ve yaşatması demokratik bireylerin yetişmesine büyük katkı getirir. Çocuk hakları için öğrenmenin ilkesi ise, çocukların öğrendikleri bu hakları sınıf, okul ve toplumda kullanabilmeleri konusunda teşviki öngörür. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 4., 28., 29. ve 42. maddeleri çocuk hakları eğitiminin yasal temellerini oluşturur. Sözleşme'nin etkililiği, ilke ve hükümleri konusunda toplum farkındalığının sağlanmasına bağlıdır. Kuşkusuz bunu sağlamanın en iyi yolu okulda çocuk haklarının öğretilmesidir. Bu bağlamda; Sözleşme'nin 42. maddesinde şu ifade belirtilmiştir:

"Taraflar devletler, sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler."

Bu madde Sözleşme'nin yaşama geçirilmesi gerekliliğini vurgular. Bu maddeye göre; taraf devletler çocukların sahip oldukları hakların öğretilmesine yönelik bir yükümlülük üstlenir. Haklarını bilmeyen bir kişide hak bilincinin ve hakkını kullanma yetisinin oluşması beklenemez. Bilgili, sorumlu, haklarından yararlanma yeteneği gelişmiş çocukların topluma kazandırılabilmesi ancak iyi bir temel eğitim olanağını sağlanmasına bağlıdır. Çocuk Hakları Sözleşme'sinin 28. maddesi ile hiçbir ayırım gözetilmeksizin bütün çocukların eğitim hakkına sahip olduğu belirtilmekte; eğitimin kalitesini belirleyen bir çerçeve sunulmaktadır. Sözleşme'nin 29. maddesi çocuk merkezli bir öğretme ve öğrenme modelini öngörerek; öğrencilerin eğitim sürecine aktif biçimde katılacakları, kendi başlarına sorunlarını çözebilecekleri, yaşam boyu öğrenerek doğru kararlar verebilecek özgüveni kazanacakları bir yapıyı gündeme getirmektedir. Kepenekçi (2000) sahip oldukları haklar konusunda bilgilendirilen çocukların, yetişkinlik yıllarında da hakları kullanma, korunmasını sağlama ve başkalarının haklarına saygı duyma konusunda bilinçli insan olacaklarını ifade etmiştir (Kepenekçi, 2000: 26). Eğitim ve haklar arasındaki ilişkiyi bu çerçevede açıkladıktan sonra çocuk hakları eğitiminin nasıl düzenleneceği de önemli bir husustur. Çocuk hakları eğitimi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi tanımakla başlayacak biçimde çocuk hakları konusunda gerekli, yeterli ve uygun bilgiyi edinmeyi, çocuk haklarını çocukların kendilerini güvende hissettikleri, diğer çocuklar ve yetişkinlerle etkileşim içinde oldukları, insan haklarının ve çocuk haklarının uygulandığı ve saygı gösterildiği bir ortamda öğrenilmesini ve çocuk haklarını kullanmak, çocuk haklarını korumak ve çocuğun gelişimsel gereksinimlerini karşılamak konusunda çocuk hakları için duyarlılık oluşturmaya içerecek biçimde tanımlanabilir (Males ve Stricevic, 2001; Akt: Özdemir- Uluç, 2008). Howe ve Covell'a göre (2005) ise çocuk hakları eğitimi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de yeralan hakların, bu hakların hayata geçirildiği ve saygı duyulduğu bir ortamda öğretilmesidir (Howe ve Covell, 2005). Bu bağlamda ilköğretimde etkili bir çocuk hakları eğitiminden bahsedebilmek için bahsedilen öğelerin uygulanıyor olması önemlidir. Çocuk haklarına saygı duyulmayan bir ortamda çocuk hakları ile ilgili içerik bilgisi veriliyor olmasının çok fazla anlamı olmadığı gibi, bu farklı ve çelişen uyarılar çocukların kafalarını daha çok karıştıracaktır.

Çocuklara haklarını öğretmede çok önemli bir role sahip olan öğretmenlerin çocuk haklarını kullanabilecekleri ortamlar yaratmaları ve davranışlarıyla öğrencilere örnek olmaları gerekir. Öğretmenlerin çocuk haklarını bilmeleri; Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan hakları kullanabilmeleri için çocuklara uygun ortamlar oluşturmalarını; eğitim-öğretim etkinliklerinde çocukların kullanabilecekleri uygulamalar gerçekleştirmelerini böylece çocuk haklarına saygılı ve haklarını kullanabilen bir nesil yetişmesinde destekleyecektir (Peker – Ünal, 2010: 25-26). Çocukların haklarına saygı gösterildiği bir okul ortamının yaratılması, muhtemelen öğretmenin rolüne olan saygıyı da artıracaktır. Ancak böyle bir sonucun alınabilmesi için öğretmenlerin de yeterince desteklenmesi ve gereksinim duydukları kaynakların sağlanması gerekir. Yerel otoriteler çocukların için en iyi eğitim seçeneklerini oluşturabilecek ortamı hazırlayarak gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Eğer aile ve devlet arasındaki ilişki uzlaşmalar, çocuğa saygı vermek için pratik ve uygulamalar içerir (Piya-Ajariya, 2003; Jenkins-Parker, 1999).

Çocuklar, sahip oldukları hakları bilmeli, ama onlar da onları takdir etmeyi ve nasıl kullanılacağını öğrenmek gerekir. Bunu başarmak için, okullarda çocuk hakları eğitiminde öğrenme deneyimleri geniş bir yelpazede izin vermelidir. Çocukların; çocuk haklarının anlaması, okulda ve günlük yaşamda kendi haklarını kullanmak önemli bir çocuk eylem planıdır. Çocuk haklarını öğrenme, çocukların hangi haklara sahip olduklarını bilmeleri ve anlamaları anlamına gelir. Bu, öğretmenin sınıfta çocuk haklarını konu alan bir dersi işlemesidir. Çocukların çocuk haklarını, sınıf ortamını ve okulu yöneten temel ilkeler olarak deneyimlemesi/yaşamması ise çocuk hakları aracılığıyla öğrenmedir. Böylece çocukların tutum, değer ve beceriler geliştirirler. Çocuk hakları için öğrenme ise çocukların öğrendikleri bu hakları sınıf, okul ve toplumda kullanabilmeleri konusunda teşvik edilmeleridir (Gollob ve Krapf, 2007).

Çocuk hakları eğitimi çocuğun toplum içinde sorumlu bir yaşantıya hazırlanması için önemli bir araçtır. Çocuklar demokratik sistem içindeki rollerini öğrenmeli ve anlamalıdır. Hakların soyut ve günlük yaşamın dışında olduğu fikri yerine, yaşamın her anında varlığı hissedilebilen ve kişisel ve toplumsal yaşam kalitesini artıran somut değerler olduğunu görmelidirler. Bu nedenle çocuk hakları eğitimi çocuğun kendi yaşamından örneklerle başlanarak ve giderek çocuk haklarının sınıf ve okul ortamında hayata geçirilmesi ile çocuğun yaşamında haklara saygı ve hak arama anlayışı yerleştirilmesi gerekmektedir. Eğer çocuk hakları eğitimi başarılı bir biçimde verilirse, çocukların, hakları konusundaki farkındalığı ve çocuk haklarının korunması ve tanıtılması konusuna ilgileri artacaktır. Çocuk hakları konusundaki farkındalık düzeyi birçok ülkede hala çok düşüktür. Çocuk hakları konusunda örgün eğitim sisteminin değişik kademelerinde ve topluma yönelik formal ya da informal şekilde verilecek sürekli bir eğitim, etkili bir demokratik sisteme sahip olabilmek için önemli bir rol oynar. Böyle bir eğitimin sonuçları insan bütünlüğüne saygı, toplumsal yaşama aktif katılım ve çocuk hakları ilkelerinin sona ermesi şeklinde ortaya çıkabilir.

Araştırmalar göstermektedir ki; çocukların istismardan korunmasında da önleyici çalışmalar çok önemlidir. İlköğretim programlarında yeterince yer verilmemesi, aile içinde ve okullarda yaşanan istismar ve ihmal vakaları durumun oldukça vahim olduğunu göstermektedir (Özdemir-Uluç, 2008; Uçuş, 2009). Çocuk hakları eğitimi bu anlamda önleyici bir çalışma olarak görülebilir. Çocukların kendi haklarını öğrenmeleri durumunda, kişisel hak ve özgürlükleri konusunda daha talepkâr olacakları sonucuna varılmasını doğru kılacak bir araştırma bulunmamaktadır. Bunun yanında Sözleşme'nin doğuşundan sonra çocuk hakları eğitimi alan çocukların sosyal haklar ve aile ile ilgili haklarla daha çok ilgilendikleri görülmüştür. Yine çocukların hakları konusunda farkındalıklarının artışı nedeniyle ailelerinin otoritelerine karşı geldiklerine dair bir bilgi bulunmamaktadır (Özdemir-Uluç, 2008; Yurtsever, 2009).

Howe ve Covell (2005) haklar eğitimi için; çocuk hakları eğitimi için bir neden olmadığını ifade etmektedir. Çoğu yetişkinin kaygılanmasına sebep olabilecek nitelikte çocukların bir araya gelerek kitlesel bir hak arama hareketine girişmeleri pek olası olmadığı kanısındadırlar. Aynı şekilde

çocukların hakları konusunda eğitim almış olanları, bunun sonrasında başlattıkları girişimler çoğunlukla sosyal haklar ya da hakları ihlaletilmekte olan başka çocukların hakları için olmuş, kendileri için daha fazla hak talep etmek biçiminde gelişmemiştir (Howe ve Covell, 2005). Hakları konusunda, hakların saygı duyulan bir ortamda eğitim almayan çocukların; hak kavramını kişiselleştirmeye eğilimlerinin yüksek olduğu, başkalarının da haklara sahip olduğu ve haklarına saygı duyulması gerektiği düşüncesini anlamakta güçlük yaşayabilirler. Bununla beraber, çocuklar hak sahibi olmayı her şeyi istediği gibi anlama ve yapma durumu olarak da algılayabilir.

Bloom tarafından irdelenen araştırma sonuçlarına göre, çocukların 18 yaşına kadar gösterdikleri başarının % 33'ü okul öncesindeki, % 42'si ilköğretim devresindeki, % 25'i ise ortaöğretim devresindeki başarıları ile açıklanabilmektedir. Bu bulgu bize, öğrencilerin orta öğretim ve yüksek öğretim kademesindeki başarı farklılıklarının büyük bir kısmının okul öncesi ve ilköğretim dönemlerindeki öğrenmeleri ve eğitimleri ile ilgili olduğunu göstermektedir. Yukarıda bir kısmı verilen araştırma sonucuna göre insan yaşamında 0-18 yaş arasında özellikle de okul öncesi ve ilköğretim döneminde bireyin içinde yaşadığı çevrenin ve bu çevrede kazandığı yaşantıların, kısacası aldığı eğitimin onun sonraki yaşamını biçimlendirmede can alıcı bir öneme sahip olduğunu göstermektedir (Bloom, 1964, Akt: Senemoğlu, 2001:151). 7-11 yaş arası dönemde yani somut işlemler döneminde; çocukların henüz değer ve tutumları net ve kesin olarak oluşmaz; ancak bilişsel gelişim açısından okul öncesi döneme göre daha gelişmiş oldukları için değerlerin ve tutumların oluşabileceği ideal bir zaman dilimi olabilir.

Bu bağlamda; çocuklara, hakları ile ilgili kavramların küçük yaşlardan (okul öncesinde ve ilköğretimde) başlanarak öğretildiğinde daha iyi kavranabileceği ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, çocukların hak bilincini daha etkili kazandığı ortaya çıkmaktadır. Osler ve Starkey (1998) de okulların, çocukların eğitim haklarını gerçekleştirmenin ötesinde, çocukların haklarını öğrendiği ve uygulandığı kurumlar olması gerektiğini savunmaktadır (Akt: Nesli Türk ve Ersoy, 2007). Osler (1994), bu konuda formal eğitim sisteminin araçlarının konuya göre düzenlenmesinin, eğitim süreçlerinin çocukların haklarına aşina olarak yaratılmasının öğretmenlerin en göze çarpan rolü olduğunu savunmaktadır. Bu noktada çocuk hakları eğitime ilişkin bir programın olması göze çarpmaktadır. Bununla beraber bu programlarda aktif rol olacak öğretmenler çocuk hakları eğitiminin önemli bir parçasıdır. Öğretmen, sahip olduğu özellikleri ile bir model olarak öğrencileri etkiler. Öğretmen davranışları, eğitim süreci sonunda kazandırılacak öğrenci davranışlarının belirleyicisidir (Osler, 1994). Gözütok (1995) öğretmenin öğrenciye demokratik anlayış, tutum ve idealleri benimsetebilmesi için, bu değerleri kendi yaşamının ayrılmaz bir boyutu haline getirmiş olması gerekir şeklinde ifade etmektedir (Gözütok, 1995). Hak temelli ve demokratik yaklaşımın, çocuğa sunulan eğitim yaşantılarının ciddi bir şekilde düzenlenmesi ve organize edilmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bir başka ifadeyle; çocuğa sunulan eğitim programının ve eğitim programının öğelerinin en iyi şekilde planlanması ve hazırlanması, öğrenme çıktılarının irdelenmesidir. Eğitimin temel amaçlarında ve ilköğretim amaçlarında da yer aldığı üzere, bireylerindünyasal alana yönelik gelişimlerine yer veren ifadelerin olduğu, özellikle insan hakları boyutunda çocuğun bazı hakları ve gereksinimlerinin ele alındığı göze çarpmaktadır. Programda araştırma konusuyla ilgili olan bir başka kavram ise ara disiplindir. İlköğretim programlarında çocuk haklarına ilişkin içeriğin “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” ara disiplini ile yansıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca yeni ilköğretim programlarında da (2005-2006 öğretim yılında resmen uygulanmaya başlayan ilköğretim programları), her ders için, en azından programların tanıtım bölümlerinde, insan hakları ve demokrasi kavramı özellikle vurgulanmıştır. Dünyasal alanın açık bir biçimde önem verildiği ve yer aldığı göze çarpmakta, öğrencinin içinde yaşadığı toplumla uyum içinde olmasını sağlayıcı bilgi, tutum ve becerilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Yeni Öğretim Programlarını İnceleme ve Değerlendirme Raporu, 2005).

İnsan haklarına saygı bilincinin gelişiminin yanı sıra ilköğretim programlarında; her öğrencinin kendine özgü olduğunu kabul etmesi, öğrencinin kişisel mutluluğu için çaba göstermesi, psikolojik açıdan sağlıklı ve güvenilir bireyler yetiştirilmesi gibi duyuşsal alanın ağırlıkta olduğu bazı temeller belirlenmiştir. Bunun dışında, yine, öğrencilerin psikolojik, ahlaki, sosyal ve kültürel gelişimi, toplum sorunlarına duyarlı olmaları, kişilik gelişimi eğitimi konularında çaba gösterme gibi temeller de ele alınmaktadır (MEB, 2005). Dolayısıyla Türk Eğitim Sistemi'nde bilişsel ürünlerin yanı sıra duyuşsal ürünlere de önem verildiği görülmektedir. Duyuşsal ürünler; geleceği yönlendiren ders içeriği ve konular hakkındaki duygular (tutumlar), kişisel değer ve başarı duyguları (öz saygı), çeşitli etkinliklerde yer almayı isteme, kişisel standartlar (değerler), bir çocuk olarak haklarını koruma ve yaşatma konusunda yardım eder. Bu sebeple bu çalışmada çocuk hakları ele alınırken; öncelikle "hak", "sorumluluk" kavramlarından başlayarak çocukların "çocuk hakkı" kavramından ne anladıklarını belirleyip, önce bu kavramın doğru olarak öğretilmesine yönelik bir program geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu bahsedilen ilkelerden sonra, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hükümlerinin çocuklara öğretimi gerçekleştirilecektir. Türkiye'de çocuk hakları konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde son derece kısıtlı sayıda araştırma ve kitap bulunduğu göze çarpmaktadır. Çocuk hakları eğitimiyle ilgili ilköğretim öğrencilerine yönelik bir programa rastlanmamıştır. Yurtdışındaki araştırmalar incelendiğinde ise; çalışmaların bir kısmının sivil toplum örgütleri tarafından çocukları bilgilendirmek için yapılan kısa süreli faaliyetlerden oluşmakta olduğu göze çarpmaktadır. Bununla beraber; çocukların, ailelerin ve çocukla ilgili çalışanların çocuk hakları tutumlarını belirlemeye yönelik yapılan çalışmalara rastlanmıştır. Yine yurtdışı araştırmalarında ilköğretim dönemi çocukları için geliştirilmiş çocuk hakları eğitimi programına ve hakların nasıl kazandırılabilirliği konusunda da yeterince çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerine yönelik "Çocuk Hakları Eğitimi Programı" hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu araştırma çocuk haklarına yönelik bir eğitim programının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi üzerine kurulmuştur. Araştırmanın amacı ilköğretim düzeyinde hazırlanan çocuk hakları eğitimi programının öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal alan özelliklerine katkısını belirlemek, çocukların haklarından ve özgürlüklerinden yararlanma düzeylerine etkisini tespit etmektir. Buna yönelik olarak programı uygulayan uygulama öğretmenin ve katılımcı öğrencilerin görüşlerine başvurulması araştırmanın bir kısmını oluşturmaktadır.

2. Yöntem

Araştırma bir eylem araştırmasıdır. Araştırma verileri "yarı-yapılandırılmış öğretmen ve öğrenci görüşmeleri", "öğrenci günlükleri", "gözlem", "araştırmacı notları", "öğrenci ürünleri", "bazı derslere ait videolar" ve araştırmacı tarafından geliştirilen "çocuk hakları farkındalık ölçeği" olmak üzere farklı nicel ve nitel veri toplama araçlarıyla toplanmıştır. Bu çalışmada "yarı-yapılandırılmış öğretmen ve öğrenci görüşmeleri"ne yer verilmiştir. Bu çalışmada var olan araştırmalar gözden geçirilmiş, alan yazını taranmış konuyla ilgili yapılan çalışmalar ele alınarak programın hazırlanmasına başlanmıştır. Uygulama aşamaları listelenmiştir. Mevcut koşullarda pilot çalışmalar yapılmış, ara değerlendirme çalışmaları yapıp gözden geçirilmiştir. Uygulama öğretmeni ve araştırma öğretmeni arasında iletişim güçlü kalmış, uygulama sırasında ortaya çıkan aksaklıkları uygulama öğretmeni araştırmacı öğretmenle paylaşmış, süreç içinde var olan sıkıntıların giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Araştırma bu açıdan eylem araştırmasının özelliklerini taşımaktadır.

Katılımcı Öğrenciler: Araştırmaya uygulamanın gerçekleştirildiği okulun 5/A sınıfına devam eden öğrenciler katılmıştır. Uygulamanın başlangıcında ve bitiminde sınıfta 44 (24 kız ve 20 erkek) öğrenci yer almıştır. Katılımcılar genel olarak 11 yaşındadır. Uygulama eğitim yılının ikinci döneminde yapılmasına ve eğitim yılının bitiminden iki hafta öncesine kadar sürmesine rağmen öğrenci katılımı genel itibarıyla son haftaya kadar sağlanmıştır. Öğretmen son haftaya kadar öğrencilerin katılımının takibini yapmıştır. Araştırmanın uygulama boyutu tüm sınıfı kapsayacak biçimde gerçekleştirilmiş; araştırmanın başlangıcında sınıf öğretmeni ile öğrenciler hakkında görüşmeler yapılmıştır. Ancak araştırma için kesin olarak odak öğrenciler belirlenmemiştir. Verilerin analizinde kolaylık sağlama adına sınıf öğretmenin görüşleri ve

öğrenci başarıları değerlendirilerek, dersekarşı olumlu ve olumsuz tutumları olduğu düşünülün, bununla beraber programda kullanılan ‘Çocuk Hakları Farkındalık Ölçeği’nde sınıf geneline göre performans açısından yüksek dört öğrenci, ortadüzeyde dört öğrenci ve düşük puan almış dört öğrenci belirlenmiştir. Bu öğrencilerin belirlenmesinde her düzeyde ve toplamda kız –erkek sayısının eşitliğine dikkat edilmiştir. Programı uygulama sürecinin etkilerini daha kapsamlı ele alabilmek için odak öğrencilerin çalışma örnekleri ve odak öğrencilerin bulunduğu etkinliklerden elde edilen veriler dahayogun kullanılmıştır. Uygulamanın yapıldığı sınıf profil olarak diğer sınıfların ortalamasındikkate alınarak seçilmiştir. Uygulama sınıfının öğrencileri sosyo kültürel olarak orta ve alt grup öğrencilerden oluşmaktadır. Sınıfta velisi üniversite mezunu olan herhangi bir öğrenci bulunmamaktadır. Eğitisel başarı açısından da sınıfın düzeyi orta düzeydedir.

Sınıf Öğretmeni: Araştırmacının yanlı davranabileceği ve çalışmanın güvenilirliğinin düşürebileceği düşünüldüğünden araştırmacı tüm araştırma boyunca katılımcı gözlemci olarak kalmış, sadece bazı grup çalışmalarında öğrencilerin ve öğretmenin talebi üzerine grup üyesi olarak yer almıştır. Sınıf öğretmeni programın başlangıcından sonuna kadar tüm programı uygulayan kişi olarak yer almış, sınıf içi düzeni sağlamıştır. Bununla beraber, ‘Çocuk Hakları Farkındalık Ölçeğinin’ öntest ve sontest değerlendirmelerinde araştırmacıyla birlikte değerlendirmelerin güvenilirlik çalışmasında bulunmuştur.

Araştırmacı: Bu çalışmada araştırmacı, sınıfta uygulama öncesinde sınıf öğretmenin gerçekleştirdiği serbest etkinlikler, sosyal bilgiler, rehberlik derslerine öğrencilerin derslere katılım durumlarına, sınıf atmosferine ve öğrencilere yönelik gözlemlerde bulunmuştur. Bununla beraber; araştırmacı tüm program uygulaması boyunca katılımcı gözlemci olmuş ve gözlem notları tutmuştur.

Sınıf öğretmenin program uygulamasına başlamadan önce tüm ders planlarını incelemesi uygulanacak bazı yöntem ve tekniklere dayalı, alana yönelik sorularının cevaplanması için sınıf öğretmeni ve araştırmacı birebir çalışma yapmıştır. Uygulama sürecinde ise araştırmacı; programın kazanımları ve etkinlikleri, kullanılan bütün materyaller, ölçme değerlendirme çalışmaları, ölçme araçlarının hazırlanması, ders araç gereçlerinin temini ve hazırlanması, uygulamaların gerçekleştirilmesinin sağlanması, uygulama sürecinde oluşabilecek problemlerin ve sorunların çözümüne yönelik planlamaların yapılması, uygulamaların değerlendirilmesinden sorumlu olmuştur. Ayrıca araştırmacı, sınıf öğretmeni ile işbirliği içinde olmaya özen göstermiş ve hazırladığı ders planlarını ve öğretim araç gereçlerini sınıf öğretmeni ile uygulanacak haftadan bir hafta önce karşılıklı fikir alışverişini ve değerlendirilmeye yönelik bir paylaşım ile incelemiş ve bu yönüyle araştırma sürecinin içinde olmuştur. Uygulama sonrasında araştırmacı çeşitli veri toplama araçlarından elde ettiği verilerin tümünü haftalık veri seti biçiminde dosyalamıştır. Bu veri setinde bazı derslere ait videokamera görüntülerinin çözümlemeleri niteliğindeki yazılı dökümleri, öğrencilerin programa yönelik değerlendirme günlükleri, öğrenci görüşleri, sınıf öğretmeni görüşleri, araştırmacı gözlemi, çocuk hakları farkındalık ölçeği (öntest-sontest) ve öğrenci çalışmaları yer almıştır.

2.1. Programın Hazırlanması ve Uygulanması

Çocuk hakları eğitimi programının hazırlanması aşamasında ilk önce bu eğitimin verileceği ilköğretim düzeyi belirlenmiştir. Uzmanlardan (gelişim psikologları, program geliştirme uzmanları) elde edilen görüşleri doğrultusunda, ilköğretim 5. sınıf soyut düşünmenin başladığı öğrenci grubu olduğu ve ilköğretim birinci kademenin son sınıfı olduğu için hedef kitle olarak belirlenmiştir. Uzmanlardan ve öğretmenlerden, 5. Sınıf düzeyi için programda yer alması gereken çocuk haklarına yönelik davranışların neler olabileceği, programda hangi hak ve özgürlüklere yer verilmesi konusunda görüşler alınmış, bununla beraber ilgili konuyla ilgili alan yazını taranarak çocuk hakları eğitiminin ihtiyacının göstergeleri analiz edilmiştir. Bir sonraki aşamada ihtiyaç analizine dayalı özgün eğitim programı tasarlanmaya çalışılmıştır. Hazırlanan

program; program geliştirme uzmanı ve insan hakları aktivistleri tarafından incelenmiş, programda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. İnceleme sonucunda oluşturulan kazanımlara, mevcut ilköğretim programlarından (sosyal bilgiler, Türkçe, rehberlik ve psikolojik danışma) bazı kazanımla reklenmesi uygun görülmüştür. Hazırlanan program doğrultusunda, ön gözlemler ve uygulama tarihi kesinleştirilmiştir. Çocuk hakları eğitim programı hakkında, uygulamanın yapılacağı çalışma grubunun öğretmeni ile görüşme gerçekleştirilmiş ve kendisine gerekli bilgilendirmeler belirli zaman aralıklarıyla yapılmıştır. Çocuk hakları konusunda ve hazırlanan program konusunda gerekli bilgilendirmeler karşılıklı paylaşım şeklinde geçmiş, kullanılacak materyallerin örnekleri kendisine verildikten sonra üzerine değerlendirmeyi yapmıştır. Hazırlanan program doğrultusunda; pilot uygulamalar, ön gözlemler ve uygulama tarihi kesinleştirilmiştir.

Hazırlanan program araştırmacının çalıştığı okulda ve bir özel ilköğretim okulunda iki beşinci sınıfa uygulanmıştır. Öncelikle ‘Çocuk Haklarının Öğretilmesi- Çocuk Hakları Genel’ isimli tema deneme dersi olarak dört ders saat boyunca uygulanmıştır. Bu derse yönelik gözlemler yapılmıştır. Sonuçlar uzman kanısına sunulmuş eksik yönleri, geliştirilmesi gereken yönler özel okul ve devlet okulu karşılaştırarak değerlendirilmiştir. Diğer tüm ders planları araştırmacının görev yaptığı okulda serbest etkinlikler dersinde ön uygulama olarak uygulanmıştır. Program uygulaması 61 ders saati sürmüştür.

Bu program çerçevesinde on bir hafta boyunca çalışma grubundaki çocuklara çocuk hakları konusunda farkındalık yaratmaya yönelik etkinlikler içeren bir program uygulanmıştır. Bu programda okul programına uygun olarak haftada en az 2 (6 ders saati) gün olmak üzere on hafta boyunca çocuklara farklı kültürlerle ve farklılıklara saygı, toplumsal cinsiyet eşitliği, istismar ve ihmale karşı korunma, katılım hakları, kendi haklarının farkında olma, özel hayatın gizliliği, sağlık ve refah hakları vb gibi temalarla yönelik kazanımlar çeşitli etkinliklerle işlenmiş ve öğrenciler bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Program uygulamalarında; Dünya Çocuk Günü, Dünya Çocuk Hakları Günü gibi evrensel düzeyde önemli günlere değinirken, Atatürk ve Çocuk konulu çalışmalar yapılarak Atatürk’ün çocuklara verdiği önem vurgulanmıştır. Çocukların karşı karşıya kaldığı sorunları (Çocuk gelinler, savaşa maruz kalan çocuklar, istismar ve ihmal vb.), Türkiye ve Dünya üzerinde bulunan diğer ülkeler hakkında çocukların yaşamları, bireysel farklılıklar, ırk, din, dil, renk, cinsiyete gibi faktörlere bakılmaksızın eşitliğin önemini vurgulanmış ve incelenmiştir. “Hak” kavramı ve çocuk haklarının neler olduğu konusunda çeşitli etkinlikler yoluyla farkındalık kazandırılmıştır. Bununla birlikte ‘hak’ ve ‘sorumluluk’ kavramlarının arasındaki farklılık ile çocukların sorumluluk bilincine vurgu yapılmıştır. Program dahilinde; müzik, drama, oyun, sözel varlığı geliştirme etkinlikleri, film gösterimleri, medya okur yazarlığına yönelik etkinlikler, sanat etkinliklerine yer verilerek bu etkinlikler yoluyla çocuklarda hak kavramının kazandırılmasına ve çocuk hakları konusunda farkındalığın yaratılmasına çalışılmıştır. Program çerçevesinde çocuklara uygulanan etkinliklere ve öğrenme materyalleri; münazara, görüş geliştirme, mektup yazma, altı şapkalı düşünme tekniği, yaratıcı drama, eğitsel oyun gibi çeşitli öğrenme etkinlikleriyle bütünleştirilen “Çocuk Hakları Eğitimi Programı”nda sanatsal materyaller, karikatür, filmler, gazete haberleri gibi öğrenme materyalleriyle bütünleştirilerek uygulanan programın, çocukların çocuk hakları konusundaki bakış açıları ve bilgi düzeylerinde farkındalık ve değişiklik yaratıp yaratmadığı belirlenmiştir. Program uygulama düzeni aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Programın Uygulama Düzeni

<i>Uygulama Sırası</i>	<i>Uygulanan Öğretim Planının Adı</i>	<i>Süre</i>	<i>Hak Kategorisi</i>
1. Hafta	- Sorumluluk ve Hak - Çocuk Haklarının Öğretilmesi- Çocuk Hakları Genel	4	Gelişme
2. Hafta	- Çocuk Haklarının Öğretilmesi- Çocuk Hakları Genel Çocuk Haklarını Tarihçesi ve ÇHS ile ilgili Kurumlar - Eğitim Hakkı ve Eğitimin Niteliği	4	Gelişme
3. Hafta	- Eğitim Hakkı ve Eğitimin Niteliği - Görüş bildirme ve görüşlerini ifade edebilme hakkı, Din-düşünce ve vicdan özgürlüğü	4	Gelişme- Katılım
4. Hafta	- Görüş bildirme ve görüşlerini ifade edebilme hakkı, Din-düşünce ve vicdan özgürlüğü - Aile Ortamı ve Alternatif Bakım	5	Katılım-Gelişme
5. Hafta	- Aile Ortamı ve Alternatif Bakım - Sosyal Hizmet Hakkı	5	Gelişme
6. Hafta	- Hak İhlalleri	6	Korunma
7. Hafta	- Hak İhlalleri - Dernek Kurma, Barışçıl Bir şekilde Toplanma Özgürlüğü	6	Korunma-Katılım
8. Hafta	- Özel Hayatın Gizliliği- Kitle İletişim, Medya - Çocukların Çalıştırılmama Hakkı	6	Katılım-Korunma
9. Hafta	- Çocukların Çalıştırılmama Hakkı - Bireysel Farklılıklara Saygı- Ayrımcılığın Engellenmesi	6	Korunma
10. Hafta.	- Yaşama Hakkı- Temel Sağlık Hizmeti Hakkı- - İyi Bir Çevre Hakkı - İstismar ve İhmale Karşı Korunma	6	Yaşam-Korunma
11. Hafta	Boş Zamanını Değerlendirme ve Kültürel Etkinlikler Hakkı	8	Gelişme
TOPLAM		61	

2.2. Uygulama Öğretmeni ve Öğrencilerle Yapılan Yarı-yapılandırılmış Görüşmeler

Uygulama yapan sınıf öğretmenin ve katılımcı öğrencilerin araştırmacının uygulamalarıyla ilişkin görüşlerini tespit etmek için, öğretmenin ve öğrencilerin istekleri doğrultusunda araştırma amacına bağlı olarak yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Araştırmaya katılan 44 öğrenciden nicel verisonuçlarına göre üst-orta-alt grup öğrencilerden toplam 25 tanesi ile görüşme yapılmıştır. Uygulanan program, kullanılan etkinlikler, öğrencilerin bu çalışmaya karşı olan ilgileri, programın kazanımları konusunda soruların sorulduğu öğrenci görüşmelerinde, araştırmaya katılan öğrencileri daha iyi tanıyan ve onlara programı uygulayan sınıf öğretmenin görüşleri, uygulanan tekniklerin etkililiğinde ve de aynı zamanda uygulama boyunca sınıf içi değişkenlerin çeşitli boyutlarında öğrenci görüşmeleri ile elde edilen verileri karşılaştırmak amacıyla etkili olabileceği düşünülmüştür.

3. Bulgular

3.1. Uygulama Öğretmeninin Uygulama Sürecine Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulgular

Uygulamayı yapan sınıf öğretmeniyle uyguladığı eğitim programı, çocukların haklarını kullanabilme becerileri, hakları ve özgürlüklerinden yararlanabilme düzeyleri üzerine görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmede öğretmene ek iki soru sorulmuştur. Öğretmenle yapılan görüşmeler ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmış, daha sonra bilgisayar ortamında deşifre edilmiştir.

Programa Yönelik Görüşler

Programın öğrencilerin beklenti, ilgi ve yeteneklerine uygunluğu

Sınıf öğretmenini programın öğrencilerin ilgi, beklenti ve yeteneklerine uygunluğu konusunda beklentileri karşılar düzeyde olduğunu, ayrıca öğrencilerin bulunduğu yaş itibarıyla böyle bir konuyu anlamak, programdan etkili sonuçlarını almak için öğrencilerin gelişim özelliklerinin uygun olduğunu ifade etmiştir. Sınıfın kendi sosyolojik yapısına ve öğrenci özelliklerine göre öğretim sürecinde aksaklıkları engellemek için araştırmacıyla birlikte bazı değişiklikler yaptığını belirtmiştir. Programdaki etkinliklerinin bazılarını öğretmenlik yaşamında hiç kullanmadığını, bazılarını da sınıf mevcudunun kalabalığından ötürü deneyemediğini söylemiştir. Bu yüzden öğrenme etkinliklerinin öğrencilerin ilgisi kolayca çektiği için, kendisi için çok yeni bir konu olan “çocuk hakları eğitimi programı”nı uygularken bu durumun işini kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Öğrencilerin dikkatinin ve ilgilerinin taze kalması programın uygulanabilirliğini arttırdığını söylemiştir. Konuyla ilgili öğretmen görüşünden bir kısım aşağıdaki gibidir:

“Evet uygundu. Beklentileri karşılar düzeydeydi. İlköğretim beşinci sınıf öğrencileri ilköğretim birinci kademenin sonu kritik bir sınıf. Haklar eğitiminde istenen davranışları gözlemlemek adına 11 yaşın belirleyici olduğunu düşünüyorum. Soyut kavramları algılama daha kolaylaşıyor. Çocuk hakları deyince öğrencilerin aklına en fazla eğitim hakkı ya da beslenme hakkı gibi bazı temel haklar gelir. Bu programda öğrencilere çocuk haklarını ayrıntılı ve geniş bir şekilde inceleme fırsatı doğdu. Sınıfta bazı özel durumu olan çocuklar için bazı etkinliklerin yönünü değiştirerek, araştırmacıdan destek aldım. Örneğin, sınıfta kurumsal bir sıkıntı yüzünden sağlık hakkı çiğnenmiş ve bu yüzden kronik bir rahatsızlığa sahip bir öğrencim vardı. Onun için sağlık hakkı çiğnenmiş çocuklara örnek vermedik ya da öğrencilerden bunu vermesini istemedik. Bununla ilgili senaryoları araştırmacı devreye sokmadan çocukların aldığı sağlık hizmetlerine yoğunlaşılması yönünde değiştirmiş ve düzenleme yapmıştır.”

Programdaki Kazanımların Seçimi

Öğretmenin programdaki kazanımların seçimine yönelik görüşleri sorulduğunda Sözleşme maddelerinden yola çıkılarak kazanımların yapıldığını, birbirleriyle bütünlük içine olduğunu gördüğünü ifade etmiştir. Amaçların doğru aşamalı ve sistemli hazırlanması yapılırken eğitimin temel ilkeleri olan basitten karmaşığa, somuttan soyuta gibi ilkelere dikkat edildiğini belirtmiştir. Bununla beraber, kazanımların ilköğretim programındaki kazanımlara benzer biçimde oluşturulduğu ifade edilmiştir.

Programdaki İçerik

Uygulama öğretmeni; programdaki içeriğin öğrencilerin seviyelerine ve ilgilerine uygun olduğunu, içeriğin kazanımlara bağlı oluşturulduğunu, uygulamaya başlamadan önce programı inceleme ve araştırmacıyla tartışma aşamasındayken bunu hissettiğini, kendisinin konuya hakim olması için yaptığı çalışmalarda bunun avantajını gördüğünü söylemiştir. Bu noktada öğrencilerin konuyu yapılandırmasının daha kolay olduğunu ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili öğretmenin bazı ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Konu seviyelerine uygundu; özellikle seçilen gazete haberleri çocukların çocuk sorunlarıyla yüz yüze gelmesini sağlamıştır. Uygun olduğunu düşünüyorum. Çocuklar çok fazla gazete haberi ya da senaryolarla karşılaştılar. Bunlar iyi seçilmişti. Öğrencilerin kafasında 5N 1K sorularının cevabı çok kolay bulunup ,

kolayca anlaşıyordu. Kazanımlarla örtüşüyordu. Sosyal farkındalığın artması sağlanmıştır. Çocuklar yeryüzünde yaşayan başka çocukların farklı sıkıntılarının olduğunu farkına vardılar. Sadece kendi sorunlarının değil başka çocukların da sorunlara sahip olduğunu bunlar ciddi düzeyde problemler oluşturduğunu birebir fark ettiler. Duyarlılıklarının geliştiğini görüyorum. Her gün ya bir komşu çocuğunu anlatarak ya da sokakta dilenen çocuklarla ilgili olayları benimle paylaşmaya geliyorlar. Buna karşı yeterli çözüm üretilmemesinden oluşan kaygılarını paylaşıyorlar.”

Programın Uygulama Süresi

Sınıf öğretmeni programı uygulama süresi açısından yeterli bulmadığını, bu konuda güçlüklerle karşılaştığını ifade etmiştir. Etkinliklerin mevcut süreye göre çok yetersiz geldiğini, bu bağlamda programın uygulaması bağlamında bazı etkinlikleri istediği şekilde gerçekleştiremeden bitirmek zorunda kaldığını bu da programın hedeflediği amaçları gerçekleştirilememesi üzerine dair hep bir kaygı duyduğunu ifade etmiştir. Bu konuya dair öğretmenin görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Bu program süresince en çok sıkıntı çekilen konu buydu. Etkinlikler çok geniş ve kapsamlıydı. Hesaplanan sürenin üzerinde öğrencilerle çalışmalar yapıldı. Serbest etkinlikler saati çalışmalar için bize yetmedi. Bazen bazı etkinliklerin üzerinde az bir süre kaldık. Program için verilen süre daha uzun olabilirdi. Çalışma bir bütün olarak değerlendirileceği için çalışmaları çıkaramadık. Alan uzmanı olmadığım için de süreç yönetiminde eksiklerim olmuştur. Bu sınıftaki öğrenme sürecinin işleyişine etkisinin olduğunu düşünüyorum. Elbette ki bu araştırma izniyle ve benim konunun gerçek uzmanı olmamamla da bağlantılı bir şey...Çocuk haklarıyla ilgili de bu araştırmaya başlayıncaya kadar böyle bir eğitim ya da seminer almamıştım.”

Öğrencilerin Evde ve Okulda Kullandırılmayan Hakları ve İhlal Edilen Hakları

Sınıf öğretmeni evde ve okulda öğrencilerin aslında tüm haklara sahip olduğunu bunun yasalarla desteklendiğini ifade etmiştir. Hakların uygulamalarında bazı sıkıntılar olduğunu bu yüzden uygulamaya dönük yapılan çalışmalar olmadığı için bazı hakların gerçekte varlığının hissedilmediğini belirtmiştir. Çocukların kullanamadığı haklar olarak da Sözleşme’nin 12.,13. ve 14. maddeleriyle ilgili olan katılım hakkı ve serbest zamanları değerlendirebilmeyi ve oyun hakkına dayalı Sözleşme’nin 31. maddesine atıfta bulunan sınıf öğretmeni konuyla ilgili görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

“Genel itibarıyla; okulun sosyal çevresi ve veli kitlesi bakımından orta düzeyde bir okul olsak da buradaki çocuklarında bahsedilen Sözleşme’ye göre tam olarak haklarını kullanabildiğini düşünmüyorum. Öncelikle katılım hakkı, çocuk görüşüne yer veriliyor dense de evde ve okulda etkin bir biçimde bahsedildiği şekilde kullanılmadığı düşüncesindeyim. Bununla beraber çocukların oyun hakkının kısıtlanıyor ve etkin bir şekilde kullanılmıyor. Bunun için il çapında ya da Türkiye genelinde düşündüğümüzde yeterli oyun alanı yok. Buradaki veliler çocuklarını dışarıya (sokağa) göndermeye korkuyor. Haklılar; çünkü çocukların kapıdan çıktıktan sonra başlarına ne gelecek belli değil. Çocukların can güvenliği günümüz koşullarında tehlikede. Oyun oynayamayan, eve kapanan bilgisayara bağımlı çocuklar yetişiyor. Tabi bunlar bu çevre için geçerli ihlaller. Farklı sosyolojik konuma sahip çevrelerde farklı sorunlar dile gelir. İstismar ve ihmal farklı çevrelerde de olsa her çocuğun başına gelen bir olay. Her çocuk farklı düzeylerde bunu yaşıyor diye düşünüyorum. Çoğu bunu hissetmiyor ve bilmiyor. Kendisine yapılan davranışın kötü bir davranış olduğunu ayırdına dahi varamıyor. Fiziksel şiddet, hakaret... Her çocuğun başına gelen bir şey. Tabi bunların dışında bu çevrede olmasa da genel olarak hala çalıştırılan çocuklar var. Çocuk gelinler mevcut. Bunun gibi birçok çocuk sorunu var.”

Bununla beraber sınıf öğretmeni istismar ve ihmal konusunun işlerken çok zorlandığı ; bununla beraber ciddi bir konu olduğu için çok zaman aldığını ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili eğitim programlarında herhangi bir çalışma yapılmadığını, bu yüzden de konunun aşına bir konu olmadığı için zorluğunun iki kat arttığını vurgulamıştır. Yeryüzünde yaşayan çocukların hemen hemen bütün sorunlarına çalışmalarda bir şekilde yer verilmeye çalışıldığını bu yüzden bu iki konunun programın önemli ögesini oluşturduğunu söylemiştir.

“ Çocukların şiddet, istismar ve ihmaliyle ilgili konular hem benim işlemekte en çok sıkıntı çektiğim, öğrencilerin de kendilerini ifade etmekte en çok zorlandığı konu oldu. Ben bu alanın uzmanı değilim. Bazen

ne demek gerektiğini, nasıl cümleler kurmam gerektiği konusunda hep bocaladım. Çünkü çocuklara daha önce hiç konuşmadığımız, aslında bildikleri bir konudan bahsediyorsunuz. Onlar için garip ve zor bir durum. İçlerinde bunlara maruz kalan öğrencim var mıydı bilemiyorum. Çocukların yaşadığı sorunlar, istismar ve ihmal bence bu programın bel kemiği hatta bu araştırmanın çıkış noktasının, amacının olabileceğini düşünüyorum. Özellikle vurgulanmak istenenin belki de o olduğunu düşündüm. Çünkü ders planlarına bakıldığında en çok ağırlık bu kısımlara verilmiş.”

Ailelerin çocuklarına karşı davranış biçimleri, tutumları ve çocuklarından beklentileri konusunda çeşitli sıkıntıların olduğunu belirten sınıf öğretmeni, çocukların sahip olduğu bazı hak ve özgürlükleri bu programla birlikte fark ettiğini çocuklarla birlikte kendinin de öğrendiğini ifade etmiştir. Çocukların içinde bulunduğu yaşı bir değişim dönemi kapsadığını bu dönemde öğrencilerle iletişimin zor bir döneme girdiğini yaşa özel değerlendirmelerin önem kapsadığını belirtmiştir. Bu programın beşinci sınıfa uygulamasının doğru bir karar olduğunu ve tamamen katıldığını vurgularken; buna gerekçe olarak ilköğretimin ilk evresinin sona erdiğini, öğrencilerde soyut kavramların anlaşılabilmesi için gerekli olgunluğun sağlanmış olduğunu açıklamıştır. Konuyla ilgili öğretmenin bazı söylemleri aşağıdaki gibidir:

Beşinci sınıf zor bir dönem öğrencilerin ön ergenliği ve sınavların başladığı bir dönem olarak nitelendirebiliriz. Veliler çocuklarına nasıl davranmaları gerektiğini bilemiyor. Çocukları sınavlara ve dershanelere boğmaya ilk bu sınıfta başlıyorlar. Çocuklar bizim yarınımız evet ama onlara gerektiğinden fazla rol yüklemenin anlamı yok. Bunun dışında dernek kurma-sosyal örgütlenme hakkı, görüşlerini özgürce ifade etme hakkından çocukların yararlanmadıklarını düşünüyorum Bunu da çocuklarla birlikte programda öğrendim. çocuklarla bunları işledik..”

Öğrenci Kazanımları / Öğrencilerin Edindiği Davranışlar

Uygulama öğretmenine “Öğrenciler okul dışındaki yaşamları için ne öğrendiler?” sorusu sorulmuştur. Öğretmen bu sorunun birçok farklı boyutta açıklanabileceği, disiplinler arası bir öğrenme sağlandığını ifade etmiştir. Bu programda sadece hakların eğitiminin verilmediği öğrencilere eğitim programlarıyla genel olarak kazandırılmak istenen davranışların bir çoğunda çocuklara edindirildiğini belirtmiştir. Bu programın değer eğitimine de katkı sağlayıcı bir yönünün olduğunu vurgulamıştır. Bu değerlerin; sorumluluk, özgür düşünme, yaratıcı düşünme, başkalarını saygıyla dinleme, empati, duyarlılık olarak olduğu açıklamıştır. Öğrencilerin çocuk haklarıyla ilgili olarak kendi haklarını öğrendikleri gibi, başka çocukların haklarına yönelik büyük bir farkındalık kazandıklarını , çocuk sorunlarına dair araştırma ve soruşturma isteklerinin arttığını belirtmiştir. Konuyla ilgili öğretmenin bazı söylemleri aşağıdaki gibidir:

“Öncelikle bu benim hakkım demeyi öğrendiler. Görüşlerini savunabiliyorlar. Bir şeyin neden öyle yapıldığını korkmadan sorup, savunabiliyorlar. Kendilerini daha özgür hissediyorlar ve daha özgür ifade ediyorlar. Bunu evdeki olaylara da yansıtıyorlar ve bunu gelip gün içinde benimle paylaşıyorlar. “Evde böyle bir şey yaşandı, ben de bundan ötürü bunu yapma bu benim hakkım” dedim gibi evdeki durumu özetle anlatıyorlar. Çevrelerindeki başka çocuklara karşı daha dikkatli. Program uygulamasının yapıldığı haftalarda başka çocukların sorunlarını derslerde örnek olaylara vermeye başladılar. Hatta biz bunu çocuk haklarıyla ilgili olamayacak ders olarak düşündüğümüz fen ve teknoloji dersinde bile kullandık. Yaşanılan Çevre’yi anlatan bir çalışmada çocukların sahip olması gereken çevre üzerinde duruldu, bu konuda örnek verildi. Sözleşme maddesiyle ilişkilendirip savundular. Çocuklarda bununla beraber çeşitli değerler de gelişti. Birlik beraberlik duygusu, bağımsız düşünme, sorumluluk- hak ilişkisinden doğan davranışlarını yerine getirme, sosyal becerileri kullanma, farklı düşünme becerileri gibi bazı özellikler gözlemlendi.”

Sınıf öğretmeni çocukların eğlenirken de ciddi bir konuyu öğrendiklerini, yapılan etkinliklerin çocukların uzun program uygulamaları süresince dikkatlerinin ve ilgilerinin sürekli taze olmasını sağladığını vurgulamıştır. Bununla beraber öğrencilerin kendilerini ilgilendiren bir araştırmada yer almanın önemli bir şey olduğunu hissettikleri, bu yönden de konuya ilgi duyduklarını gözlemlediğini vurgulamıştır. Bu çalışmanın öğrencilerin yetişkin olunca kullanacağı vatandaşlık haklarının temelini oluşturduğu, aslında vatandaşlık eğitimi de kapsadığı ifade edilmiştir.

“Kendilerini ilgilendiren bir konuda sahneye çıkmış gibilerdi. Her şeye kendileri karar verdi. Özgürce düşündüler. Her hafta bir sonraki haftayı merak ettiler. Hafta içinde ‘Bu hafta hangi hak var? Nasıl öğreneceğiz?’ diye soruyorlardı. Merak duyguları çok fazlaydı. Öğrenciyi motive etmek için özel bir çalışma yapmadım. Çocuklara program uygulamalarının ortalarına doğru çalışmaya yönelik görüşlerini sorduğumda genelde aldığım cevaplar ‘Öğreniyoruz; ama yorulmuyoruz, eğleniyoruz.’ şeklindeydi. Programda filminden tutun, drama çalışmalarına, gazete haberlerine her alandan bir materyalle desteklenmiş bir öğrenme etkinliği vardı. Bununla beraber; etkinlerin çeşitli olması çok zaman aldı. Bazı hakların üzerinde çok duramadık. Bu çalışma bir özelliğiyle yurttaşlık eğitimiydi. Karakter eğitimine yardımcıydı. Bugün küçüğü yarın büyüğü, yetişkin olacak çocuklar bir çocuk olarak haklarını şimdi bilip savunabilirse, yarınının büyüklüğü olarak zaten haklarını bilen bir yurttaş olacaktır. ”

3.2. Öğrencilerin Uygulama Sürecine Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulgular

Öğrencilere tüm etkinliklerin tamamlanmasının ardından dönem sonunda yarı yapılandırılmış görüşme formu ile dört soru yöneltilmiş uygulama süreci ile ilgili görüşleri sözlü olarak alınmıştır. Uygulama yapılan 44 öğrenciden sadece 25 tanesi ile görüşülmüştür. Öğrencilerin seçimine öğretmenle karar verilmiş, üst-orta-alt grup olabilecek öğrencilerin eşit olarak gözetildiği bir görüşme grubu oluşturulmuştur. Öğrencilerle öğrencinin isteğine bağlı olarak ses kaydı ile sözlü olarak toplanan bu görüşler, araştırmacı tarafından bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bazı öğrenciler konuşurken heyecanlanacaklarını ve söyleyeceklerini unutacaklarını düşündüğünden ses kaydıyla görüşme yapmak istememiştir. Araştırmacı bu durumdaki öğrencilerin sözlü ifadelerini yazarak kayıt altına almıştır. Görüşmelerin çözümlenmesi sonucunda, öğrencilerin uygulama sürecine ilişkin görüşleri “programa yönelik görüşler”, günlük yaşamda, sınıfta, okulda ve evde bu çalışmadan öğrenilen hakların kullanılabilirliği/ kullanılamazlığı”, “Haklarını kullanabilmek için bir birey olarak/toplum olarak yapılması gerekenler” olarak dört başlık içinde toplanmıştır. Öğrencilere “Uygulama süresi yaklaşık ...hafta sürdü. Bu süreç nasıl geçti, ne kazandın? Hoşuna giden ya da hoşlanmadığın, ilginç ya da sıkıcı bulduğun, farklı gelen şeyler nelerdi? “ sorusu yöneltilmiş, alınan cevaplar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Çocukların Programa İlişkin Görüşleri

Programa İlişkin Görüşler	f	%
Eğlenerek öğrenme	23	92
Özgür düşünmeyi, yorum yapmayı sağlama	16	64
Derslerin güncel olaylarla ilişkilendirilmesi ve farklı etkinlikler kullanılması	16	64
Haklarının farkında olma ve savunma	23	92
Farklı çocuk sorunlarını öğrenme	19	76
Programı aktif dinlenme etkinlikleri olarak görme	11	44
İlgi çekici ve merak uyandırıcı	20	80
Yazılı materyallerle (Çalışma Kağıtları) yapılan çalışmaların uzunluğu ve sıkıcılığı	3	12
Çocukların ve yetişkinlerin, çocuk haklarının uygulanabilmesi için sahip olduğu sorumlulukları fark etme	3	12

Öğrenciler program süresince eğlenerek öğrendiklerini, haklarının ve temel özgürlüklerinin artık farkında olduklarını, programın ilgi çekici ve merak uyandırıcı olduğu, çocukların yaşadığı farklı sorunları öğrendiklerini vurgulamışlardır. Öğrencilerden bazıları yazılı materyallerle çalışmaktan sıkıldığını ve yorucu bulduğunu ifade ederken; bir kısmı da çocuk hakları için çocuklara ve yetişkinlere düşen görevleri öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin olarak öğrenci cevaplarından bazıları aşağıdaki gibidir:

“Serbest etkinlikler dersimiz çocuk haklarını işlemeye başladıktan sonra çok zevkli geçmeye başladı. Her hafta bu saatleri ipe çekmeye başladım. Bir kere çocuk hakları bizi ilgilendiren bir konu. Bu konuya farklı şekillerde işlemek bana çok zevk verdi. Zaten öğretmen (araştırmacı) kapıdan girdiğinde hepimiz çığlık atmaya başlıyorduk, sevincimizi belli etmek için. ”

“Eğlendim, hem de haklarımı öğrendim. Çok farklı geldi bana bu çalışma. Yaptığımız dramalarda o çocuğun durumunu yaşıyormuş gibi oldum. Bazen çok üzülüyüm oldu. Neler yaşıyor bu ülkede diye? Ama dersten eğlenerek çok şey öğrendim. Kendi haklarımı böyle öğrenmek çok farklıydı. Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni

ayrıntılı olarak her hafta işledik. Hakları haftalara böldük. Her hakkı ayrıntılı çeşitli şekillerde derste gördük. Genel olarak çok eğlenceliydi.”

“Etkinlikler çok eğlenceliydi, resim-drama gibi çalışmalar yaptık, düşüncelerimizi hep özgürce ifade ettik. Korkmandan düşüncemi özgürce söyledim. Bu dersin en önemli özelliği şuydu. Doğru ya da yanlış yoktu. Herkes özgürce fikirlerini söyledi.”

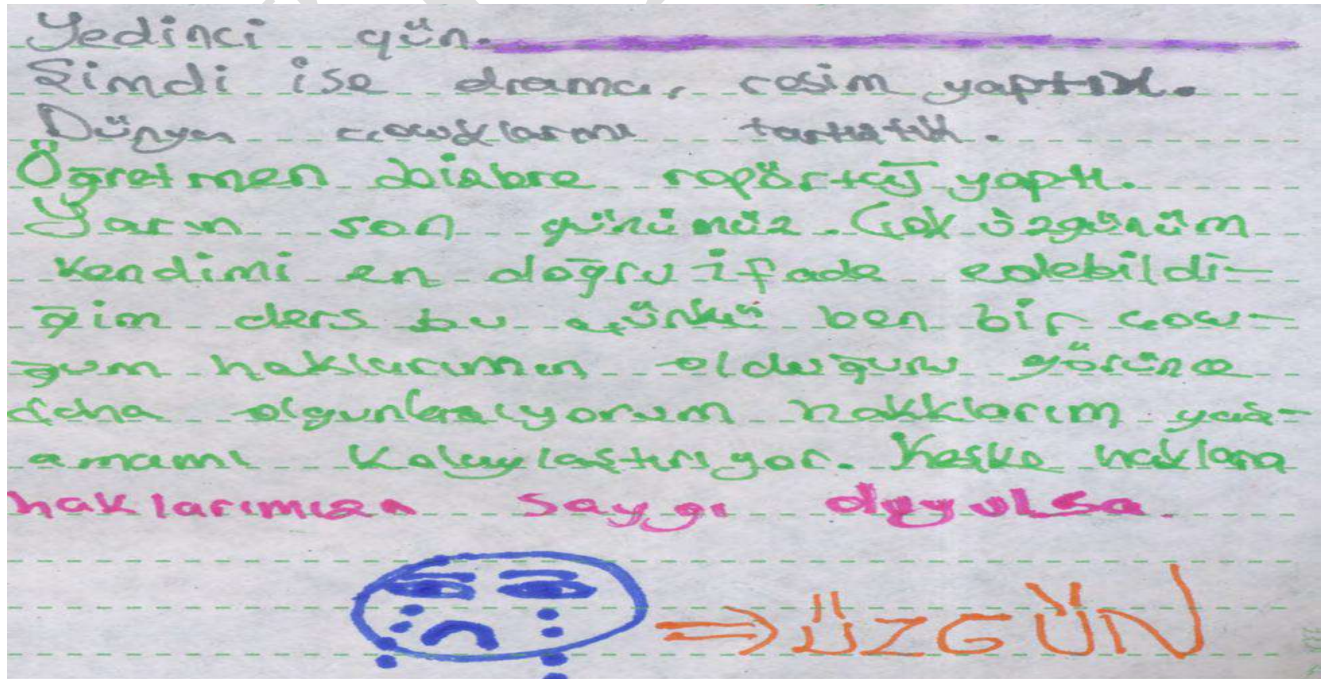
“Çok eğlendim. Haklarımı daha iyi öğrendim. Artık kendi haklarımı daha iyi savunabiliyorum özellikle çevreye karşı. Geçenlerde komşumuzun çocuğu arkadaşımın babasından sabah dayak yedi. Öğleden sonra annesi de ona çok fazla bağırdı. En sonunda arkadaşımın evine gittim. Bir şey bahane ederek, annesine yaptığının yanlış olduğunu okulda bir buçuk aydır çocuk haklarını işlediğimizi söyledim. Bu yaptığının bir hak ihlali olduğunu söyledim. Annesi ben bunları söyleyince çok şaşırdı. Yaptığının ilerleyen zamanda Sözleşme’ye göre bir suç olabileceğini söyledim. Oğlundan özür diledi. Bundan sonra çocuk haklarına saygılı olacağına söz verdi. Bunun gibi artık çevremdeki çocuklara karşı da daha çok dikkatliyim. Kızılay’da ayakkabı boyacılığı yapan dilenen çocuklar artık daha fazla dikkatimi çekiyor. Kendi hayatımı da gözden geçiriyorum çocuk haklarıyla ilgili olarak.”

“Her haftayı ipe çektim diyebilirim. Etkinlikler, izlediğimiz filmler çok eğlenceliydi. İlk haftadan son haftaya kadar acaba bu hafta ne olacak diye hep merak ettim. Öğretmenimize sorduğumuzda sürpriz olsun, bekleyin diyordu. İyice merakım artıyordu. Yaptığımız dramalar çok iyiydi, zevkle oynadım. araştırmacı öğretmene bunları nasıl bulduğunu sordum. Drama konularının günlük yaşamdan ya da gazete haberlerinden kendisi hikaye gibi yazmış. Çok güzel yazmış, bazılarının çok etkisinde kaldım.”

“Eğlendim, hem de haklarımı öğrendim. Çok farklı geldi bana bu çalışma. Yaptığımız dramalarda o çocuğun durumunu yaşıyormuş gibi oldum. Bazen çok üzüldüğüm oldu. Neler yaşıyor bu ülkede diye? Ama dersten eğlenerek çok şey öğrendim. Kendi haklarımı böyle öğrenmek çok farklıydı. Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni ayrıntılı olarak her hafta işledik. Hakları haftalara böldük. Her hakkı ayrıntılı çeşitli şekillerde derste gördük. Genel olarak çok eğlenceliydi.”

“Serbest etkinlikler dersimiz çocuk haklarını işlemeye başladıktan sonra çok zevkli geçmeye başladı. Her hafta bu saatleri ipe çekmeye başladım. Bir kere çocuk hakları bizi ilgilendiren bir konu. Bu konuya farklı şekillerde işlemek bana çok zevk verdi. Zaten araştırmacı öğretmen kapıdan girdiğinde hepimiz çılgık atmaya başlıyorduk, sevincimizi belli etmek için.”

Buna ek olarak bir öğrenci günlüğünde programa dair görüşlerden küçük bir alıntı aşağıdaki gibidir:

Öğrencilere “Günlük yaşamda, sınıfta, okulda ve evde bu çalışmadan öğrendiğin hangi hakları kullanabiliyorsun?” sorusu yöneltilmiş Tablo 3.’deki cevaplar alınmıştır. Buna göre öğrenciler yoğun olarak haklara sahip oldukları; ancak etkin bir şekilde kullanamadıklarını, sorumluluklarla birlikte haklardan yararlanıldığı, tüm çocukların eşit düzeyde haklara sahip olmadıklarından gibi cevaplara yoğun olarak rastlanmıştır.

Tablo 3. Çocuk Haklarının Evde, Okulda ve Yaşamda Kullanılabilirliği

Hakların Evde,Okulda ve Yaşamda Kullanılabilirliği	f	%
Bütün haklarımı kullanabiliyorum.	2	8
Bütün haklara sahibim; ancak etkili bir şekilde kullanamıyorum.	14	56
Katılım hakkı	5	20
Bilgi edinme hakkı	2	8
Sorumluluklarımın bir hepsini kullanabiliyorum.	8	32
En temel olan yaşamsal(beslenme, barınma, eğitim, sağlık hizmetleri) hakkımı hiçbir sıkıntı olmadan kullanabiliyorum.	9	36
Eğitim hakkı	6	24
Teknoloji çağında insanlar modernleştiği için haklar biliniyor ve kullanılabilir.	2	8
Tüm çocuklar eşit haklara sahip değil.	13	52
Öğretmenlerin ve ailemin izniyle kullanabiliyorum	1	4

Bu konuyla ilgili öğrenci görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir:

“Haklarımı öğretmenlerim ve ailem izin verdiği müddetçe kullanabiliyorum.”

“Haklarımızla beraber sorumluluklarımızı aksatmamız gerektiğini öğrendik. Sorumluluk ve hak ayrılmaz. Birlikte kullanılır.”

“Haklarımızın birçoğunu kullanabiliyoruz. Bu biraz teknolojinin gelişmesi insanların modern olmasıyla sağlanmış. Benim ailem modern bir aile o yüzden haklarım ihlal edilmiyor.”

“Görüşlerim alınıyor ve fikirlerimi söyleyebiliyorum, eğitim hakkım yeni değişiklikler yüzünden belki tam olarak kullanmayacağım. İstedğim yerlerden bilgi edinebiliyorum.”

“Eğitim hakkı, anne-babamla yaşama hakkı, zararlı maddelerden korunma hakkım, sağlık hizmeti hakkımı kullanabiliyorum.”

“İstedğim kıyafetimi seçebiliyorum, istediğim kursa beni ailem yazdırıyor. Evde bir şey alırken bana soruyorlar. Tabi bu her şey için değil. Mesela bankadan ailem kredi çekecekse bana bunu sormaz.”

“Eğitim hakkımı kullanıyorum. Değişen okullarda bundan sonra kullanmayacağımı düşünüyorum. Beni seneye zorlanır mıyım, acaba notlarım düşer mi diye korkuyorum. En temel hakkım olan yaşam hakkımı kullanınca diğerlerinden de yararlanabiliyorum otomatik olarak.”

“Ben en çok eğitim hakkımın ihlal edildiğini düşünüyorum. Yeni eğitim sistemiyle annemin babamın kafası çok karışık tabi benim de. Her şey daha da zorlaştırılıyor. Bundan ötürü mutsuzum. İnsanlar sormadan araştırmadan karar veriyorlar. Bu çok yanlış. 23 Nisanlarda söylendiği gibi bugünün küçüğü yarının büyüğü isem daha doğru şeyler yapılsın.”

Öğrencilere “Hangi hakları kullanamıyorsun?” sorusu sorulmuştur. Çocukların yoğun olarak sahip olduğu korunma haklarının yeterince gözetilmediği, katılım haklarının dikkate alınmadığı ve oy kullanamadıklarını belirten ifadeler yoğun olarak vurgulanmıştır. Bu konuyla ilgili öğrenci cevaplarının oranları Tablo ‘da verilirken ve öğrenci ifadelerine alıntılama aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. Öğrencilerin Kullanamadıkları Hakları

Kullanılmayan Haklar	f	%
Katılım Hakları (Görüş bildirme)	16	64
Oy Kullanma	13	52
Oyun hakkı	15	60
Temiz bir çevrede yaşama hakkı	12	48
Dernek Kurma hakkı	7	28
Korunma Hakkı	22	88
a) şiddet (sözel ve fiziksel şiddet) 13		
b) medyanın zararları 9		
yok	7	28
Öğretmenler ve anne- baba etkisiyle değişebilir	8	32

“Derneklere katılma hakkını yeni öğrendim. Bundan sonra kullanabileceğim. Her şeyden tam olarak korunamıyorum. Okulda şiddetten (arkadaş), televizyondaki kötü programlardan, zararlı maddelerden, kötü insanlardan. Çocuklar belli bir yaşa kadar ellerinde yetkileri olmadığı için korunamıyorlar. Bir de küçük olduğumuz için tabi de.”

“Sözel şiddetten korunamıyorum. “sen şöylesin, bunu yapamıyorsun, tembelsin.” Bunların mesela hakaret olduğunu öğrendik.” temiz bir çevrede yaşama hakkım olduğunu öğrendim. Maalesef ne kadar az yeşil alan var onlar da şehre uzak hep. Çok yazık benden sonraki çocuklar herhalde çirkin bir dünyada yaşayacak. Görüşlerim alınmıyor. Eğitim sistemi değişiyor bizlere sorulmadan. Oy kullanamıyorum. Büyüklerle bir değerlendirmesem de ben de oy kullanabilirim.”

“İyi bir çevrede yaşama hakkım elimden alınıyor. Maddi olarak da manevi olarak da... Pis bir çevrede yaşıyoruz. Sağımız kötüleşiyor. Çevremiz çok kötü sokakta, kötü insanlar oluyor. Hırsızlar, katiller... Gazeteler hep onları yazıyor. Maddi imkansızlıklar yüzünden çocuklar iyi bir yaşama sahip olamıyor.”

“Ben hemen hemen haklarımı kullandığım için yok diyebilirim. Ama kullanmayan çok çocuk var. Çocuk gelinler, şiddet görenler, çalıştırılan çocuklar, okula gidemeyen kızlar. Türkiye genelinde çocuklar haklarını kullanmıyor.”

“Temiz bir çevreye sahip olamamak. Küresel ısınma yüzünden biz daha kötü ortamlarda yaşayacağız. Annem ve babam sigara kullanıyor. Onlar da temiz ciğerlere sahip olma hakkımı elimden alıyor. Ben de onlar yüzünden pasif içici oluyorum.”

“Her konuda görüşüme başvurulmuyor. Özellikle ülkemizde seçimler olurken bize de sorabilir. Oy kullanmayabiliriz; ama cumhurbaşkanı bize de sorsun. Bizim de fikrimiz var. Çocuk aklıyla ekonomi, siyaset, eğitim hakkında konuşabiliriz.”

“Görüşlerimi ifade etmede bazen sıkıntı yaşıyorum. Sınıfta yanlış olacak öğretmenim ya da arkadaşlarım kızacak, benimle dalga geçecekler diye korkusu yaşıyorum. O yüzden sınıfta çok sessiz olarak bilinirim. Çok fazla ders çalışmam gerekiyor. Sınavlarda başarılı olmam için. Bundan sıkılıyorum.”

“Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre sanırım dernek kurmak hakkımı kullanamıyorum. Bir de 18 yaşından küçük olduğum için oy kullanamıyorum.”

“Oyun hakkım sadece elimden alınıyor. Bu da zorunluluktan... Annem beni sokağa salmıyor. Çünkü sokağa gittiğimde başıma bir şey geleceğinden korkuyor. Can güvenliğimiz yok. Çocukların oyun oynarken can güvenliği yok. Başımıza bir iş gelebilir. Kapkaççı, kötü insanlar. Caddede oynayamıyoruz. Oyun alanımız çok kısıtlı.”

“Cinsel istismar, fiziksel şiddetle ilgili olanlar kullanılmıyor.”

“Bütün haklarımı kullanıyorum. Bu anne-babam ve öğretmenim sayesinde. Ama toplumda genel olarak çocukları itme; küçük görme duygusu var.”

Öğrencilere “Haklarını kullanabilmek için bir birey olarak/toplum olarak neler yapabilirsin/neler yapılabilir?” sorusu sorulduğunda öğrencilerin yoğun olarak medyanın üzerine düşen görevin arttırılması ve medyanın doğru uygulamalara yer vermesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bununla beraber öğrenciler kurumlar arası işbirliğinin yapılması gerektiği , çocuk hakları eğitiminin herkes için gerekli olduğunu vurgularken; görsel basın araç-gereçlerinden yararlanma, ülkenin gelişi ve çocuk haklarına yönelik algının ilişkisinin önemine de azami düzeyde değinmişlerdir. Konuyla ilgili sonuçlar ve öğrenci ifadelerinden alıntılar aşağıdaki gibidir:

Tablo 5. Hakları Kullanabilmek İçin Yapılabilecek Olanlar

Hakları Kullanabilmek İçin Yapılabilecek Olanlar	f	%
Toplumda görüş değişikliği	9	36
Her düzeyde birey için çocuk hakları eğitimi	14	56
Medyanın işlevselliğinin arttırılması	18	72
Kurumlar arası İşbirliği	15	60
Öğrenci destek merkezlerinin kurulması	5	20
Çocukla ilgili çalışan kurumlardaki yöneticilerin çocuk danışmanının olması	9	36
Sivil toplum örgütlerini arttırma ve yaygın hale getirme	5	20
Görsel basın araç gereçlerinden yararlanma	4	16
Çocuk haklarına yönelik anlayışın ülkenin gelişmesi, kalkınması ve modernleşmesiyle ilişkisi	2	8

“Bir birey olarak öncelikle hakkım çiğnendiğinde bu benim hakkım deyip savunmalıyım. Günlük hayatımızda yapabileceğimiz en önemli hareket bu olur. Kamuoyunda güçlü çalışmalara yer verilmeli. Herkesi sarımsalı ki, çocuk haklarının farkına varınsınlar. Biz bunu unutuyoruz desinler. Bu nasıl bir şey olur bir fikrim yok; ama bir araya gelinip uzun uzun düşünülmesi gerekiyor.”

“Çok bir şey yapılabileceğini düşünmüyorum; ne kadar uğraşsak da kafa yapısı değişmeyecektir. Türkiye gelişmiş bir ülke değil. Yaptığımız çalışmalarda farklı illerde yaşayan çocukların durumunu inceledik. Ben o haberleri gördükten sonra artık daha da umudumu kaybettim. Çocuklara onları yapan insanlar nasıl değişecek?”

“Öğrenci destek merkezleri kurulmalı. Yani böyle bir sistem olmalı öyle bir sistem olmalı ki her ildeki çocuk bir başka ildeki çocukla bağlantıya geçsin. Durumu iyi olan kötü olan kötü olana yardım etsin.”

“Sloganlar, afişler kullanılabilir. Herkese duyurmak için televizyon kanalları, çocuk programları arttırılabilir.”

“Kafa yapısının değişmesi lazım, genel olarak eğitim sistemi değişmeli ki insanlar çocuk haklarına saygıyı öğretilsin. Buradaki insanlar saygı gösteriyor olabilir, ama doğuda ya da gelişmiş ülkelerde durum çok kötü. Etkinliklerde gördük, çocuk gelinler, farklı ülkelerdeki idam edilen çocuklar bunları gördükçe çok sinirlendim.”

“Önce büyükler öğrenecek, çocuklar zaten okulda öğretmenleri tarafından öğrenir. Bizim gibi serbest etkinlik saatinde çocuklara bu verildiğinde öğrenirler.”

“Medya çalışma yapmalı, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çocuk hakları tanıtım çalışmaları yapılmalı. Tabi ben de bunların içinde yer almalıyım.”

“Afişler, slaytlar hazırlardım. Herkese eğitim verilsin. Bu eğitimi almayan çok ağır cezalar alsın isterdim.”

“Kendimi savunurum. Tabi bunu öğretmenimizin bahsettiği gibi başkalarının haklarını çiğnemedem yapmam gerekiyor. Önemli olan haklarını bilip kullanmakmış. Bildikten sonra ben mantıklı olarak davranırım.”

“Büyüklerle karşıma hakkımı savunabilirim. Derneklere üye olacağım.”

“Tam olarak savunmam gerekiyorsa çocuk meclisine girmem lazım. Sınıfta işlediğimiz öğretmenimiz anlattığı çocukların Ulus'taki eski meclise toplandığı bir örnek vardı. Keşke ben de orada yer alsaydım dedim.”

“Haklarını kullanmayan çocuklar için bir sivil toplum örgütü kurmak istiyorum”.

“Büyüyünce avukat olacağım, o zaman gönüllü olarak idam edilen, erken yaşta evlenen kızların hakkı için çabalayacağım. Devlete daha çok yasa çıkarması için biraz baskı yapmalıyız. Bir yerden çok gelişmiş bir ülkeyiz bir yandan çocukların sıkıntılarından ötürü çok geri bir ülkeyiz.”

“Mecliste çocuk görüşlerini, çocuk haklarını savunacak şekilde çocuk milletvekilleri olsun. Belediye başkanları, okul müdürleri kendilerine birer tane çocuk danışman atasın.”

“Ben kendimi savunabilirim. Her hakkımız bir sebebimiz var. Artık kendi hakkımı sebeplerini açıklayarak savunabilirim. Ekonomik yetersizliklerle bazen kullanamadığım da olabilir. Anne ve babalar iyi bir eğitim almışsa örneğin üniversite mezunu falansa çocuklar sıkıntı yaşamaz. Eğitim lazım. Herkese bunları öğretmek lazım. Bunun için kampanyalarda çalışabilirim.”

3.3 Çocuk Hakları Eğitimi Programı Değerlendirme Dersine İlişkin Öğretim Sürecine Yönelik Bulgular

Öğrencilerin görüşlerine başvurulduğu bir sonraki durum programın değerlendirme dersidir. İşlenen konular hafta hafta tahtaya yazıldıktan sonra, öğretmen bu dersin uygulanan programın son dersi olduğunu ifade ederek, uygulanan programın işleyişiyle ilgili düşüncelerin sormuş, öğrendiklerini paylaşımlarını istemiştir.

- *Neler yaptık, yapılan çalışmalarda neler hissettik?*
- *Neyi çok beğendik, neyi eksik yaptık? Nerelerde zorlandık?*
- *Bir kez daha aynı etkinlikleri yapsak neleri değiştirirsiniz? Nasıl yapsak daha iyi olurdu?*
- *Aklımızda kalanlar neler? soruları üzerine konuşulmuştur.*

Öğrencilerden BT görüş geliştirme etkinliğine ilişkin *“Katılıyorum, Katılmıyorum Kararsızım kartlarını kullanarak yaptığımız etkinlik benim için çok değişti, korkmadan konuştum. Katılım hakkımı sonuna kadar kullandım.”* şeklinde düşüncesini açıklamıştır. Öğrenciler drama çalışmalarının fazla oluşu, oynanan oyunların dersleri farklı kıldığını belirtmiştir.

BDİ: Çok eğlendik, eğlenceliydi. Ders gibi değildi; ama öğrendim.

UÖ: Bu çok fazla açıklayıcı değil, biraz daha düşün bakalım. AÖ sınıfımıza ne zaman geldi. Gözünüzün önüne getirin o zamandan bu yana birlikte yaptıklarımızı düşünün. Düşündüklerinizi daha iyi söyleyebilmek için defterinize hatırladıklarınızı yazın.

MF: Drama çalışmaları çok eğlenceliydi. Oyunlar özeldi, farklıydı...

UÖ: Nasıl özel? Örneklerle açıklayabilir misin? Bundan sonraki söz vereceğim kişiler lütfen isim, örnek vererek açıklasın.

MF: Mesela Kaos diye bir oyun oynadık. Bu oynadığımız oyunla biz uzay mekiği gibi bir arada grup olduk. Buradan çocukların dernek kurmasıyla ilgili dersi işlediniz.

Öğretmen örneklerle desteklenmiş öğrenci düşüncelerini alarak çocukların daha ayrıntılı düşünmelerini sağlamıştır. Böylece öğrencilerin aynı cevaplar üzerinde durmaları engellenmiştir. Çocuk hakları genel başlıklı derste oluşturulan, tahtaya çizilmiş olan çocuk figürünün karton halinin elden ele dolaştırılmıştır. Karton çocuğu eline alan her kişinin duygularını, düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşmıştır. Öğrencilerden bazılarının düşünceleri şu şekilde ifade edilmiştir:

‘Her şey çok güzeldi, teşekkürler, çocukların hakları çokmuş; ama çocukların haberi yokmuş... Çok güzel gelişmeler var; ama üzücü olay çok İstismar, şiddet...’

Öğretmenin herkesin önüne bir kutu koyması, bu kutuya bu çalışmanın ilk başladığı haftadan itibaren buradan giderken yanlarında götürecekleri bu kutuya resmetmeleri ya da sözlü olarak yazmaları istemiştir. UÖ, “Kutuya koymak isteyecekleri şeyler; yaptıkları çalışmalar, kitap, materyallerin isimlerinin ya da resimlerinin yapılması (bu çalışmadan bir iz olarak) bir kâğıda yazılmış duygular olabilir.”

“Hoşlarına gitmeyen şeyleri (kötü olaylar, yanlış düşünceler) kutunun yanı başına koyarak, kutunun içine dahil etmeyerek kutunun dışında bırakın” yönergelerini verir. Öğretmen açıklayıcı olması için kendisi örnek vermiş Sorumluluk ve Hak dersine ilişkin dersin başında oynanan eğitsel oyunu küçük bir kağıda çizmiştir. Bu oyunu çok sevdiğini bunun gibi sembolize edilerek, hatırlatacak başka şeyler de kullanılabileceğini, istediklerini kutuya yerleştirip istediklerini kutu dışında bırakabileceklerini söylemiştir. Bu çalışmanın hatırası olarak bu ürünleri saklamaları gerektiği dinleyecekleri ders kapsamında dinleyecekleri şarkının onlara çocuk hakları konusunda umut vermesi gerektiğini söylemiştir. Öğrenciler kutulara şiddetle ilgili sloganlar, çocuk gelinler için kanun, görüş geliştirme tekniği, münazara, altı şapkalı düşünme tekniği, kullanılan bazı şarkıların sözleri, derslerde kullanılan fotoğraf örnekleri yerleştirmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Türkiye’de Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin uygulamaya geçirilmesi, yeni ilke ve standartlara göre çocukların haklara kavuşturulması ve yaşam niteliklerinin yükseltilmesi için değişmeye gereksinim vardır. Türkiye’de çocuk hakları açısından duyulan “değişme gereksinimi”: 1. Düşünce ya da zihniyet değişikliği 2. Yapısal değişiklik 3. Uygulamada değişikliği boyutlarını içermektedir. Gereksinime duyulan değişimin nedenleri; Türkiye’de çocukların durumu, çocuklara yönelik haksızlıklar ile Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin yeni yaklaşım, ilke ve standartlarıdır. Düşünce değişikliği üç boyuttan enileşme getirmiştir;

1. Çocukluk çağını ele alışlarda “paradigma” değişmiştir.
2. Çocukları ve gençleri bir “sosyal kategori” olarak görmek gereklidir.
3. Türkiye’de “çocuğun değeri ve yaşam kalitesinin” değişmesi gerekmektedir (Cılga, 1999: 507).

Bu çalışma, çocuk hakları eğitimi açısından ve her şeyden önce çocuğun bilişsel, duyuşsal ve psiko-sosyal gelişimi için önemlidir. Çocuk hakları eğitimi çocuğun toplum içinde sorumlu bir yaşantıya hazırlanması için önemli bir araçtır. Hakların soyut ve günlük yaşamın dışında var olduğu fikri yerine, yaşamın her anında varlığı hissedilebilen ve bireyin yaşam kalitesini artıran somut değerler olduğunu görmelidirler. Bu nedenle çocuk hakları eğitimine çocuğun kendi yaşamından ve yakın çevresinden örneklerle başlanması ve giderek çocuk haklarının sınıf ve okul ortamında hayata geçirilmesi ile çocuğun yaşamında haklara saygı ve hak arama anlayışı yerleştirilmelidir. Böylece çocuklarda demokratik süreç içindeki rollerini öğrenebilir ve anlayabilir. Eğer çocuk hakları eğitimi başarılı bir biçimde verilirse, çocukların, hakları konusundaki farkındalığı ve çocuk haklarının korunması ve tanıtılması konusuna ilgileri kesinlikle artacaktır. Çocuk hakları konusundaki farkındalık düzeyi birçok ülkede hala çok düşüktür. Çocuk hakları konusunda örgün eğitim sisteminin değişik kademelerinde ve toplumda yönelik formal ya da informal şekilde verilecek sürekli bir eğitim, etkili bir demokratik sisteme sahip olabilmek için önemli bir rol oynar. Böyle bir eğitimin sonuçları insan bütünlüğüne saygı, toplumsal yaşama aktif katılım ve çocuk hakları ihlallerinin sona ermesi şeklinde ortaya çıkabilir. Çocuk hakları eğitimi öğrencilerin sorumlu ve bağımsız bir vatandaş olarak kapasitelerinin gelişmesini sağlar. Sözleşme’nin kabul edilmesi önemli bir adım olmakla birlikte, düzenlediği hakları hayata geçirmek için her bireyin Sözleşme’nin uygulanmasının aktif birer savunucusu olması gerekmektedir. Haklarını bilen bireylerin daha kolay kullanabilmekte, koruyabilmekte ve haklarını arayabilmektedir. Çocuk hakları eğitimi, çocuk hakları ihlalleri konusunda toplumsal farkındalığı arttırmak için de önemli bir araçtır.

Uygulama sürecine bakıldığında ise, öğrenciler çocuk hakları eğitim programının uygulandığı dersleri çok sevdiklerini ve işlenen derslerin çok keyifli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğrenciler, uygulama sürecinde işlenen derslerini daha önce çocuk haklarıyla ilgili işlenen sosyal bilgiler derslerinden daha farklı ve kolay bulduklarını söylemişlerdir. Uygulama sürecinde hem ürün hem de süreç değerlendirmeden

yararlanılması öğretimin düzenlenmesine ve öğrencilerin gelişimlerinin gözlemlenmesine katkı sağlamıştır. Değerlendirme sürecinde farklı ölçme araçlarından yararlanılmasının sınıf içinde toplanan verilerin geçerliğine katkıda bulunduğu görülmüştür. Öğrenciler, uygulama sürecinde sosyal becerilerini kullandıkları ve değişik öğrenme stratejileriyle öğrendiklerini belirtmişlerdir. Çocuk haklarını yaşamlarında kullanma yavaşladıkları, hak savunucusu oldukları, daha önceden bilgi eksikliği ya da duyarlılıklarının az oluşundan ötürü yapmadıkları davranışları yaşamlarına geçirdiklerini saptanmıştır. Öğrenciler, uygulama sürecinde öğretimde model olmanın öğrenmelerini olumlu etkilediğini belirtmişlerdir. Öğrenciler öğrenme sürecinde kendilerini ilgilendiren bir konuda öğrenme sürecinde olmanın önemli olduğunu sürecine katılmalarından hoşnut olduklarını dile getirmişlerdir. Bununla beraber, öğrencilerin çoğunun sınıf yönetimine ilişkin olumlu görüş belirttikleri görülmüştür.

Sözleşme'nin 29. maddesi eğitimin amaçlarını düzenlemektedir. Maddede daha çok çocuk merkezli bir öğrenme ve öğretme yaklaşımı öngörülmüştür. Bu amaçlara uygun biçimde düzenlenmiş ve çocuk merkezli yöntemlerle uygulanan bir çocuk hakları eğitimi tüm yaşam boyunca gereksinim duyulan karar verme becerilerinin geliştirilmesi için kaçınılmaz olan kendine güveni geliştirmek konusunda etkili olacaktır (UNICEF, 1999). Öğretim modeli ile öğretimi sırasında öğrencilerin birbirleriyle etkileşimlerinin arttığı, iletişim becerilerinde gelişmeler olduğu gözlemlenmiştir. Öğrenme ortamında gerçekleştirilen etkileşimler ve tartışma ortamı, öğrencilerin sürece etkin katılımını sağlamanın yanı sıra dinleme ve konuşma becerilerini de olumlu etkilediği gözlemlenmiştir. Öğrenciler, uygulama sürecinde kendilerini başkalarının yerine koyduklarını, başkalarının haklarına saygı göstermeyi ve hakların sorumluluklarla birlikte öğrendiklerini belirtmişlerdir. Öğrendikleri stratejilerden bir metin okurken ya da problem çözmede yararlandıklarını dile getirmişlerdir. Uygulama öğretmeni programın kazanımlar, içerik, eğitim durumlar ve değerlendirme çalışmaları bakımından hazırlanan programın öğrencilerin seviyelerine uygun olduğunu ifade ederken, programın uygulamada zaman yönünden yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Bununla beraber, uygulayıcı öğretmen çocuk hakları konusu kendisi için yeni bir alan olduğu için, kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri daha önceleri sınıf ortamında yeterince kullanamadığını için uygulama sürecinde bu sebepten ötürü aksaklıklar yaşadığını ifade etmiştir.

Programın öğrencilerin seviyesine uygunluğu açısından bakıldığında uygulama öğretmeni öğrencilerin hak gibi soyut bir kavramı anlamlandırabildiklerini programın seviyelerine uygun olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin hak ve özgürlüklerden yararlanmaları konusunda önemli bir farkındalığa sahip olduğunu ifade ederken, çözüm önerisi bulma konusunda bu farkındalıkların kolaylık sağlayacağı konusunda çeşitli ifadelerde bulunmuştur. 11 yaş soyut düşünmenin, çocukların evrensel değerleri anlamlandırma düzeylerinin arttığı bir dönemdir. Bu yüzden çocukların kendilerini ilgilendiren bir konuda evrensel bir değeri öğrenmeleri soyut düşüncelerin kolaylaştırıldığı, bu yüzden bu programı etkili kılacağını düşünülmüştür. Programın uygulaması sonunda öğrencilerin haklara ilişkin farkındalık düzeyi artmış, anlamlandırabildikleri, günlük yaşamla bağ kurabildikleri görülmüştür. Çevrelerindeki çocuk sorunlarının ciddiyetinin farkına varmışlar; ancak sorunlara yönelik çözüm üretme sürecine yönelik yeterince düşünce ortaya koyamamışlardır. Bulunan çözümler öğrencilerin farklı düşünme becerilerini yeterince hazır olmadıkları ya da yeni başladıkları için var olan düzeyde kalmıştır. Elde edilen bu sonucun aksine, Wade (1994) çocuk haklarına ilişkin geliştirmiş olduğu bir ay süreli rol oynama, tartışma, işbirliği ile öğrenme gibi yöntemlerle 9-11 yaş arası öğrencilere uyguladığı programın sonuçlarını değerlendirdiği doktora tezinde; bu eğitim sonrasında çocukların önceki hak anlayışları ile sonraki hak anlayışları arasında büyük farklılıklar olmadığını, özellikle çocukların öğrendiği haklar ile günlük yaşantıları arasında bağlantı kuramadıklarını görmüştür. Programın uygulanmasından sonra çocukların günlük yaşamlarında hakların uygulanmasını ayırt etmekle beraber, tek başlarına herhangi bir çocuk hakları konusuna örnek verememişlerdir. Bu yüzden Wade'in çalışması 11 yaşından önce çocukların haklar konusunda algılarının, bilişsel kapasitelerinin getirdiği sınırlılıklar nedeniyle, ancak nominal düzeyde kaldığını göstermiştir (Akt: Howe ve Covell, 2005).

Covell ve Howe (1999), 1997-1998 öğretim yılında bu programın çocukların çocuk haklarını anlama düzeyleri, tutum ve davranışları üzerindeki etkisini değerlendirmişlerdir. Araştırma bulgularına göre çocuk hakları eğitimi alan öğrencilerin diğerlerine kıyasla azınlık çocuklarını daha fazla kabul davranışı gösterdikleri, daha çok akran ve öğretmendeğe aldıkları ve hak sahibi olmanın ne anlama geldiği konusunda daha geniş ve uygun bir anlayış sergiledikleri görülmüştür. Covell ve Howe (1999) araştırmalarında çocuk hakları eğitimi alan çocukların hakları konusunda daha bilgili oldukları ve başkalarının haklarına saygı gösterdikleri bulgusuna ulaşmışlardır. Çocuk hakları konusundaki bilgilendirme, çocuk haklarına yönelik tutumları olumlu yönde etkilemektedir. Çocuk hakları eğitiminin tüm bireylerde haklara saygı duyma tutum ve davranışının geliştirilmesi için gerekli olduğunu vurgulamışlar ve bu konuda eğitim alan çocukların almayanlara göre farklı özellikler taşıyan arkadaşlarını daha çabuk kabul ettikleri ve çocukların sahip olmaları gereken hakları daha doğru açıkladıkları sonucuna ulaşmışlardır. Decoene ve DeCock (1996) araştırmalarında çocuk hakları öğretiminden çocukların hoşlandıkları ve çocuk hakları ile ilgili etkinliklere ilgi gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Çocuk hakları eğitimi alan çocuklar bu eğitimi almayanlara göre diğer çocuklara ve yetişkinlere daha saygılı davranmaktadırlar. Covell ve Howe (1999) araştırmalarında, çocuk hakları eğitimi alan çocukların hakları konusunda daha bilgili oldukları ve başkalarının haklarına saygı gösterdikleri bulgusuna ulaşmışlardır. Çocuk hakları konusundaki bilgilendirme çocuk haklarına yönelik tutumları olumlu yönde etkilemektedir (Covell ve Howe, 1999: 171-183).

Çocuk hakları eğitimi oluşturan en önemli etmenlerden biri hakların öğretimindeki yöntemin belirlenmesi ve etkili kullanımıdır. Öğrenim yöntemlerine Dewey, Vygotsky ve Bruner'in akademik çalışmalarında değinilmiş, derinlemesine öğrenme ve farklı görüşlerini dikkate alma hususları ancak ve ancak sanatsal yaklaşımlar kullanarak elde edilebilen unsurlardır. Bu bağlamda drama gibi sanatsal faaliyetlerin de öğrenim süreçlerinde kullanılmasında fayda olacağı düşünülmektedir. Eleştirel pedagoğ ve Polemik Sanatsal Eğitim teorisyeni Maxime Greene, benzeri deneyimlerin önemi dikkat çekmekte ve şunları ifade etmektedir: "Tarihsel metinleri değerlendirirken, matematik problemleri ile ilgilenirken bilimsel bir çalışma yaparken ya da çevremizde gelişen sosyal olayları algılamak hiçbir zaman yeterince sınıflandırma yapma ve olayları tam manasıyla anlamamıza sahip olunmamaktadır. Bu durumun tek çözümü, olaylarla etkin ve şuurlu bir şekilde ilgilenilmesidir." Seattle Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmada oldukça ciddi ve pratik önerilerde bulunulmuşsa da önerilerin hayata geçirilmesinde yaşanabilecek zorluklar göz ardı edilmemelidir. Özellikle de ele alınabilecek konuların kapsamı, çok geniş değerlendirmeler yapılabilmesi ve bunlardan daha da önemlisi hali hazırda kullanılan bütüncül ve yapısalcı eğitim metodlarının terk edilmesi gereği hususlarına dikkat edilmelidir. Örneğin her ne kadar demokrasi mantığının felsefi metinlerden gündelik yaşama uygulanması hedefiyle okullarda seçimler yapılmakta veya dünya olaylarıyla ilgili olarak çocuklarda farkındalık yaratılmaya çalışılsa da genelde deneysel eğitim yöntemlerinin benimsendiği okullarda yukarıda bahsedilen beklentilerin karşılanması zordur (Waldron ve Ruane, 2010). Bugüne kadar gerçekleştirilen çeşitli çalışmaların da gösterdiği üzere, çocukların sahip oldukları haklarla ilgili olarak bilgi seviyelerinin artması, ailede okulda ya da toplum genelinde anarşi ortamına sebep olmamaktadır. Çocukların bu konuda bilgilendirilmesinin onlar açısından 3 şekilde etkisi görülmektedir. Bunlardan ilki ve en bariz olanı, söz konusu eğitimlerin çocuklara hakları ve ödevleriyle ilgili bilgi sağlamasıdır. Çocuklar hakları ve ödevleriyle ilgili bilgileri sistemli bir biçimde öğrenebilmekte ve insan haklarının temel felsefesine ilişkin bilgi sahibi olmaktadır. İkinci etki, demokratik yaşamın gerekleri ve yurttaşlık bilincinin bir yansıması olarak çocuklar diğer kişilerin hak ve özgürlüklerine saygı duymayı, hak arama ve eşitlik konularında daha etkin rol oynamayı öğrenmesi şeklinde görülmektedir. Son etki ise çocukların iyi birer vatandaş olmasının ve iyi vatandaş olmanın gereklerini yerine getirmesidir. Bu yolla çocuklar, insan haklarına saygılı, demokratik bir kültürde yetişen iyi birer vatandaş olmak için gerekli yetenekleri ve bilgi birikimini elde edebileceklerdir (Howe ve Covell, 2005).

Anderson'na göre haklar suni bir şekilde öğretilmekte, çocuklar zihinsel olarak yeterince gelişmiş olmadıkları için onlara hakları yüzeysel bir şekilde ve istemeye istemeye öğretilmeye çalışılmaktadır. Her ne kadar çocuklara, uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan sebepler dolayısıyla haklara sahip oldukları öğretilirse de bu haklarına gerekokulda gerekse de sosyal yaşamlarında gerektiği gibi saygı gösterilemeyecek ve çocuklar bu haklarını gerektiği gibi kullanamayabileceklerdir. Bu yaklaşım demokratik yurttaşlık bilincinin geliştirilebilmesi için yetersizdir. Hatta bundan da vahimi, öğrenciler arasında fikir çatışmalarının görülebilmesi ya da öğrencilerin birbirlerine yabancılaşması gibi sorunların görülmesine de sebep olabilecektir (Akt: Howe ve Covell, 2005: 13).

İnsan hakları ve insanlık değerleri, tüm toplumların ortak unsurlarındandır. Çocukların dahiyeysel olarak sahip oldukları haklar konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda kullanılacak en önemli materyaller biri de şüphesiz insan hakları ile ilgili kavramları ve metinleri anlaşılabilir basit metinler (örneğin hikayeler ya da yerel kültüre yakın kullanımlar) halinde halka aktarmaktır. Söz konusu metinler ve belgeler şarkılar, sanat eserleri ve drama gibi unsurlarla da etkin şekilde toplum geneline yayılabilir (Singh, 2001: 366-367).

Öneriler

Araştırma bulguları ışığında çocuk hakları eğitiminin geliştirilmesi için şu önerilerde bulunulmuştur:

1. Denenerek geliştirilmiş ve öğretim programlarının ilgili kazanımları ile ilintisi kurulmuş eğitim modüllerinin geliştirilmesine, bununla beraber çocuk haklarına yönelik öğretmene eğitimleri yapılarak okullarda uygulanmasına ihtiyaç vardır. Okullarda çocuk haklarının uygulanması ve yaşatılması konusunda acil olarak pilot uygulamalara verilere ihtiyaç vardır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı'na temsili bir araştırma yapılması çocuk hakları eğitimi konusunda yapılması gereken ilkişlerden biridir.
2. Çocuk hakları eğitimi takım çalışmasını gerektirir. Çocukların ilerinin vatandaşı olmak için yetişkin yaşama hazırlandıkları dönemde verilecek eğitim, onlara, haksızlıkların, hak ihlallerini ve bununla beraber oluşabilecek tehlikeleri göstermeli, dünyada yaşanan olayları objektif bir biçimde değerlendirme ve doğru bir şekilde analiz etme yeteneği kazandırır. Ayrıca öğrencilere bir vatandaş olarak sahip oldukları hakları elde etmek için nasıl çabagöstereceklerini öğretmek, araştırma yapmalarını teşvik etmelidir. Çocuk hakları eğitimi ve öğretimi, çocuk haklarının doğasında bulunan hoşgörü, saygı ve dayanışma ile beslenmeli, ulusal ve uluslararası düzeyde insan hakları ile ilgili bilgilenmeyi ve bu hakların kullanılmasını sağlayacak mekanizmalar hakkında bilinçlenmeyi sağlamalıdır.
3. Çocuk hakları eğitiminde öğretmenlerin ve eğitim yöneticilerinin rolü önemlidir. Bununla öğretmen yetiştiren programlarda çocuk hakları eğitimi, yurttaşlık eğitimi, demokrasi ve insan hakları eğitimi gibi konular disiplinler arası bir yaklaşım ile yer almalıdır.
4. Çocuk hakları eğitimi benzer eğitim türleri ile ulaşılmak istenen hedeflere ulaşmak konusunda kavramsal bütünlük açısından en etkili olabilecek modeldir. Öğretim programlarının ağırlığı göz önünde bulundurulduğunda çocuk hakları eğitiminin diğer alanları içine alan bir kavram olarak ele alınması ve programların bu yaklaşımla gözden geçirilmesinde ve geliştirilmesinde fayda vardır.
5. Çocuk hakları konusunda verilecek bir eğitimin yetişkinler (aileler ve öğretmenler) ve çocuklar için eş zamanlı olarak yürütülmesi çok önemlidir. Aksi takdirde, okullarda kazandırılan bilgi, beceri ve tutumlar, evlerde büyük çatışmalara sebep olabilecektir. Bubakış açısı ve aile eğitiminin gerekliliği başka araştırmacılara örnek olarak nitelendirilebilir.
6. Farklı ve iyi yapılandırılmış öğretme-öğrenme etkinlikleriyle desteklenmiş bir programın, çocukların sosyal becerilerini ortaya koyarak yapılan öğretimin başarılı hale getirmiştir. Bu nedenle öğretmenler eğitim durumlarıyla desteklenmiş öğretime ağırlık verilebilir. Çocuk hakları eğitimi, klasik metodları aşan, kalıcı alışkanlıklar oluşturan ve haklara saygı konusunda istedik tutumlar geliştirebilen yeni

metodlarla öğretilmelidir. Türk Eğitim Sisteminde bugüne kadar yapıldığı gibi bilgi aktarımından ibaret bir öğretimbü konuda hiçbir yarar sağlamayacaktır. Çocuk hakları öğretiminde, kullanılacak yöntemler kadar, eğitimcilerin de rolü büyüktür. Ne yazık ki, öğretim programlarına “çocuk hakları” dersinin alınması tek başına çözüm olmayacaktır. Bu dersi okutacak öğretmenlerin dealanda eğitim görmüş olmaları ve yeni yöntemleri kullanacak bilgi ve beceriye sahip olmaları gerekir.

7. Çocuk hakları eğitiminin istendik düzeye ulaşması için olarak iki konuya özen gösterilmesigereklidir: Birincisi, tüm okul örgütlenmesinin ve eğitim sürecinin çocuğun kendideğerlerini geliştirebilmesine fırsat verecek biçimde yenilenmesidir. İkincisi ise devletinulusal ya da uluslararası resmi değerleri ile çocuğun yaşadığı dünyadaki değerler arasındaki farkın kapatılmasıdır.

KAYNAKÇA

- Cılga, İ. (1999). *Cumhuriyet ve çocuk B.*, Onur (Yay. Haz.), 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara Üniversitesi: Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulamam Merkezi Yayınları.
- Covell, K., & Howe, R. B. (1999). The impact of children's rights education: A Canadian study. *International Journal of Children's Rights*, 7, 171-183.
- Covell, K., & Howe, R. B. (2005). *Empowering children-children's rights education as a pathway to citizenship*. Toronto Buffalo London: University of Toronto Press.
- Decoene, J., & DeCock, R. (1996). The children's rights Project in the primary school in Bruges. E. Verhellen (Ed.), *Monitoring children's rights*. The Hague: Kluwer Law International, 627-636.
- Gollob, R., & Krapf, P. (2007). Exploring children's rights - nine short projects for primary level. *Council of Europe Publishing*.
- Gözütok, F. D. (1995). Öğretmenlerin Demokratik Tutumları. Ankara: TDV (Türk Demokrasi Vakfı) Yayınları. Ankara University. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 40(1), 135-156.
- Jenkins Parker, M. (1999). *Sparing the rod: discipline and children rights*. London: Trentham Books.
- Kepenekçi, Y. (2000). *İnsan hakları eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- MEB Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (2005). *Birinci öğretim programlarının değerlendirme raporu*.
- Neslitürk, S., & Ersoy, F. (2007). Okulöncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretimine yönelik görüşleri, *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2), 245-257.
- Osler, A. (1994). The UN Convention on the Rights of the Child: some implications for teacher education. *Educational Review*, 46(2), 141 – 150.
- Özdemir-Uluç, F. (2008). *İlköğretim programlarında çocuk hakları*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Peker-Ünal, D. (2010). *İlköğretim öğretmenlerine yönelik web tabanlı çocuk hakları eğitimi programı*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Piya- Ajariya, P. L. (2003). Linkage between school-based management and learning improvement: child-friendly school administration and student-centered learning. 1-15. 27 Mart 2011 tarihinde http://www.worldedreform.com/intercon3/third/f_leaka.pdf erişilmiştir.
- Senemoğlu, N. (2001). Çocuk hakları, çalışan çocuklar ve eğitim sorunları, *Milli Eğitim Dergisi*, 151, Temmuz 2008 tarihinde <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/senemoglu.htm> erişilmiştir.
- Singh, D. (2001). *Child rights and social wrongs- an analysis of contemporary realities*. New Delhi: Kanishka Publishers.
- Uçuş, Ş. (2009). *Çocuk hakları sözleşmesi'nin ilköğretim programlarındaki yeri ve sözleşme'ye yönelik okul yöneticilerinin, öğretmenlerin görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Unicef, (1999). The state of the world's children: education. Unicef: New York.
- Yurtsever, M. (2009). *Ebevyn çocuk hakları tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve ana babaların çocuk haklarına yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Extended Abstract

Rights are used, known and experienced by children makes a major contribution to educate democratic individuals. Learning principle for children rights is anticipating a support about using rights in the classroom, in the school, in the society. According to Howe and Covell (2005) children rights education, rights which is located in The Convention of Children Rights teaching in an atmosphere which is respected to rights and applied rights (Howe and Covell, 2005). In that sense, to mention about an effective children rights education in primary education that is important implementing all of principles about children rights.

This study is based on the preparation, application and assessment of a curriculum for teaching children's rights. Study aims at assessing the impact of a primary school curriculum on the students' cognitive and affective development and to evaluate how students' benefit from their rights and liberties. Main objective of children's rights education is to enable children to gain the necessary social behaviors and essential knowledge for creating a democratic society that is based on respecting human rights. Study is realized in 2011-2012 education year during spring term in Ankara with the participation of 5th grade students whose families have middle and lower income levels. Within the context of this study a 11-weeks program which comprises activities to enhance awareness about children's rights were implemented. During the implementation period, in line with their ordinary study program, students were requested to participate to various activities at least for 2 days in a week (6 hours) about respecting to different cultures, sexual equality, ways to protect themselves about omission and infringements, participatory rights, awareness about personal rights, safeguarding private life, health and prosperity rights.

This study is an action research. Data collected with this study is based on both qualitative and quantitative methods which comprise "semi-structured student and teacher interviews", "student diaries", "participatory observations", "notes taken by the researcher", "students' own products", "videos shot during the classes" and the "children rights awareness scale" which is developed by the researcher herself. But this part "semi-structured student and teacher interviews" are discussed. These data are analyzed in two phases: during and after the collection phase. "SPSS for Windows" was used while the assessment of qualitative data. Qualitative data is analyzed via descriptive analysis and content analysis. The main program for qualitative analysis is developed by focusing on the previous studies and is considered under four headings which are: participation, protection, survival and development.

As a result of the quantitative assessments done over the curriculum, it is revealed that the study group had demonstrated a clear progress on learning of children rights, using these knowledge as a behavior, developing an awareness on these rights and freedoms. Certain differences were seen in certain categories (participation, protection, survival, development). A slight difference is seen on students about teaching children about their rights. Moreover, it is revealed that a great awareness was seen on the study group about children rights.

In terms of the application process, students stated that they loved courses about children rights and they found that the courses were very pleasant. Besides, students had found more different and easier courses in the process of implementation of children's rights committed previously committed social studies courses. In the implementation process, using of both product and process reviews and organizing of teaching contributed to the observation of students' development. Drawing benefit from different measuring tools in the evaluation process was appeared to contribute to the validity of the data collected in the classroom. Teacher said that curriculum's goals, content, learning activities, training and evaluation of cases referred to the curriculum is appropriate for the level of students, but he emphasized that the curriculum application is inadequate in terms of applying time.

However, the practitioner stated that the enforcement of children's rights is a new area for him and he stated that he had not had enough experiences about used in the classroom teaching methods and techniques. Due to this reason, he had some troubles and deficiencies in the implementation process

Students stated that they have learned different learning strategies in the implementation process and they used their social skills. Since they start to use rights, they have advocated rights. They also put into practice behaviors which they haven't done before because of a lack of information. It is expressed that setting an example affects learning positive in the implementation of process. Students will learn to be a positive influence in the implementation process stated that education model. Students in the learning process in a matter of concern to them that they were satisfied with his participation in the process are important to the learning process expressed. However, the majority of students expressed positive opinions on classroom management.